PÕHISEADUSLIKU ASSAMBLEE KAHEKSATEISTKÜMNES ISTUNG

29. november 1991

Juhataja T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Palun istuge oma kohtadele! Alustame järjekordset Põhiseadusliku Assamblee istungit. Teeme kohaloleku kontrolli, palun! Kohal on 25 assamblee liiget. Nädal aega tagasi jäi pooleli kolmas lugemine. Täna on redaktsioonitoimkond meile välja jaganud põhiseaduse eelnõu järjekordse uue redaktsiooni ja meil on võimalus selle alusel tööd jätkata. Palun, kas assamblee liikmetel on teisi ettepanekuid tänase tööpäeva korraldamise kohta kui see, et me jätkame kolmandat lugemist? Juhatuse ettepanek on selline, et me ka täna kuulaksime kõigepealt ära redaktsioonitoimkonna esimehe proua Liia Hänni ettekande. Võimalik on proua Hännile esitada küsimusi, arutelu ei avata, sõna võtta ei saa ja pärast proua Liia Hänni ettekande ärakuulamist jätkub töö teematoimkondades. Kella kahest kella kolmeni on lõuna ja pärast lõunat jätkab assamblee üldkoguna. Juhatuse istungil me leppisime kokku ka nii, et võimalik on esitada apellatsioone vaid kella kaheni. Seega peaksid teematoimkonnad töötama selliselt, et nad jõuaksid formuleerida oma apellatsioonid kella kaheks. Need tuleks siis esitada redaktsioonitoimkonnale. Niisiis, kõigepealt saab sõna redaktsioonitoimkonna esimees proua Liia Hänni. Palun!

L. Hänni

Austatud juhatus! Head kolleegid! Redaktsioonitoimkond on tänaseks ette valmistanud kaks materjali. Kõigepealt põhiseaduse eelnõu uus redaktsioon ja samuti tabel nendest ettepanekutest, mis jäid menetlusse eelmisest nädalast, ja nendest ettepanekutest, mis lisandusid eelmise assamblee istungi käigus ja selle nädala jooksul kuni kolmapäevani. Lubage, et ma annan teile ülevaate nendest muudatustest, mis on eelnõusse sisse viidud, võrreldes eelmise nädala versiooniga.

Kõigepealt, preambula on jäänud samaks, nagu see kujunes välja teisel lugemisel toimunud hääletamiste tulemusena, kuigi redaktsioonitoimkonnale laekusid praegu kaks ettepanekut preambula muutmiseks, härradelt Salumilt, Runnelilt ja Sirendilt, mille te leiate tabelist. Redaktsioonitoimkond ei pidanud praegu põhjendatuks hakata preambulas jällegi muudatusi tegema.

I peatükk "Üldsätted". Siin on praegu üleval veel mitu probleemi. Kõigepealt, § 1 osas alustasime eelmine kord juba arutelu härra Hain Rebase ettepaneku suhtes. Härra Hain Rebas tegi ettepaneku lisada § 1 teisele lõikele: "Kellelgi ei ole õigust kirjutada alla Eesti Vabariigi loovutamise aktile." Redaktsioonitoimkond on endiselt seisukohal, et § 1 ei vaja sellist lisandust ja et kaks selle paragrahvi olemasolevat sätet ütlevad ära mõtte, mis on ka härra Hain Rebase ettepanekus.

Nüüd § 2, mis ütleb, et Eesti maa-ala on lahutamatu tervik, ja mis käib ka Eesti piiri kohta. See säte ei

ole olnud saalis väga põhjalikul arutelul, aga antud paragrahvi kohta on laekunud mitmeid ettepanekuid ekspertidelt. Samuti on tabelisse kantud proua Ülle Aaskivi ettepanek sõnastada see paragrahv ümber. Ekspertide vastuväited praegusele sõnastusele seisnesid selles, et sellisel kujul ei ole see juriidiliselt korrektne, kuna Eesti piir ei ole määratud ainult Tartu rahu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega, vaid Eesti merepiir määratakse rahvusvahelise õiguse, rahvusvaheliste konventsioonide alusel Eesti riigi enda ühepoolsete otsustega. Redaktsioonitoimkonnas oli tõsiselt kaalumisel võimalus jätta välja lõik 2 §-st 2, s. t. piirduda § 2 sellise kujuga, nagu see oli 1938. aasta põhiseaduses. Kuid arvestades praegust olukorda ja Eesti piiride õiguslikku reguleerimatust või praktilist reguleerimatust, me siiski arvasime, et vähemalt põhimõte, kuidas piiriküsimuse meie seisukohast vaadates peaks lahendama, peaks olema § 2 sisse kirjutatud. Nende võimaluste kaalumise tulemusena me pakumegi teile alternatiivse sõnastuse: "Eesti piir määratakse kooskõlas rahvusvahelise õiguse ja kehtivate riikidevaheliste piirilepingutega." See rõhutab veel kord, et Eesti loeb rahvusvahelisest õigusest lähtuvat reguleerimist ainuvõimalikuks, ja on ka nimetatud kehtivad riikidevahelised piirilepingud, milleks on Tartu rahuleping ja Eesti-Läti piirileping.

Paragrahv 3 oli eelmises eelnõuvariandis pikem. Siia olid veel lisatud kaks sätet: keegi ei või end vabandada seaduse mittetundmisega ja Eestis on täitmiseks kohustuslikud ainult avaldatud seadused. Praegu on need välja jäetud. Põhjenduseks oli see, et üldsätted kui väga üldised ja printsipiaalsed normid, mis kuuluvad edaspidi muutmisele ainult rahvahääletuse teel, peaksid omama ka ühtset kaalu. Me leidsime, et nende sätete kaal ei ole samaväärne nagu teistel selle peatüki sätetel. Samuti norm, et Eestis on täitmiseks kohustuslikud ainult avaldatud seadused, on hiljem sisse kirjutatud seadusandluse peatükki, kus on kirjas kord, kuidas ja millal avaldatakse Eestis vastuvõetud seadused.

Paragrahvi 4 pealkirjaks võiks olla "Eesti Vabariigi kodakondsuse alused". Selle paragrahvi sätete õiguslik analüüs näitas, et siin on veel ikkagi mitmeid probleeme. Üks probleem seisnes selles, et eelmises formuleeringus, kui me ütlesime, et Eesti Vabariigi kodanikud, kes on lahkunud võõrriigi anneksiooni ja okupatsiooni tõttu, säilitavad kodakondsuse, siis oli see tõlgendatav kui Eesti Vabariigi kodakondsuse säilitamine tingimusteta, isiku enda soovi arvestamata. Me jõudsime järeldusele, et selline määratlus võib põhjustada raskusi väliseestlastele, kes on juba mõne teise riigi kodanikud, ja juhul, kui nende asukohamaa ei võimalda kahekordset kodakondsust, siis võiks nendel tulla näiteks raskusi riigiametis töötamisega. Me pehmendasime seda sätet, formuleerides selle järgmiselt: "… need Eesti Vabariigi kodanikud ja nende järglased võivad säilitada Eesti kodakondsuse." See annab inimesele endale otsustusõiguse.

Eelmises tekstis oli säte selle kohta, et igal eestlasel on õigus asuda elama Eestisse ja omandada Eesti kodakondsus. Lähem analüüs näitas, et siin on tegelikult kirjas kaks erinevat põhimõtet. Nimelt see, et

igal eesti rahvusest isikul on õigus asuda elama Eestisse, mis otseselt ei ole seotud kodakondsusega. Teine mõte: igal eesti rahvusest isikul on õigus omandada Eesti kodakondsus. Me arvasime, et esimene mõte, õigus elama asuda Eestisse, on seda väärt, et formuleerida see eraldi paragrahvina. Praeguses eelnõus see nii ongi. Teine mõte oli, et igal eesti rahvusest inimesel on õigus omandada Eesti Vabariigi kodakondsus. Siin tekkis meil küsimus, et sel kujul formuleerituna laieneb veelgi võimalik kahekordse kodakondsusega isikute ring, kuna sellisest formuleeringust ei tulene nõue elama asuda Eestisse. Iga eestlane, ükskõik kus ta on, võib omandada Eesti Vabariigi kodakondsuse. Üldjuhul, kui ei ole tegemist sünnijärgse kodanikuga, peaks olema põhimõtteks, et kodanikuks saamine toimub naturalisatsiooni kaudu. Naturalisatsiooni tingimusi võib loomulikult leevendada eesti rahvusest isikute jaoks, nagu seda tegi 1938. aasta kodakondsuse seadus, aga neid päriselt ära jätta ja võtta isikuid, kes nimetavad end eestlasteks, tingimusteta kodanikeks, ei pidanud redaktsioonitoimkond piisavalt argumenteerituks.

Te ei leia praegusest eelnõust § 5, mis sisaldas mõtte, et maa ja kõik Eesti Vabariigi territooriumil asuvad loodusvarad on Eesti rahvuslik rikkus. Seadus tagab tervisliku elukeskkonna kaitse ja loodusvarade säästliku kasutamise. Selle sätte teise poole mõte tervisliku elukeskkonna kaitsest on nüüd üle kantud II peatükki. Meil tekkis raskusi, et lahti mõtestada sätte esimese poole juriidiline toime, kuigi redaktsioonitoimkond analüüsis üsna põhjalikult härra Sirendi ettepanekut, mis pikendab nende väärtuste loetelu, mida me loeme Eesti rahvuslikuks rikkuseks. Leidsime, et siiski ei ole praegu pakutud lahendus juriidilise normi mõttes korrektne. Me ei leidnud muud võimalust kui proovida seda teed, et praegu see säte välja jätta. Meie põhiseaduse eelnõu kaotab selle tõttu palju. Või kui see uuesti sisse kirjutada, siis igal juhul juba kujul, mis on juriidiliselt täpsem ja mille mõte on selgem, kui see praegu on.

See on kõik ettepanekute kohta, mida on redaktsioonitoimkond teinud I peatüki sätete kohta. Nüüd jõuame II peatüki juurde. Selle peatüki paragrahvidest on ligikaudu pooled läbi teinud suuremad või väiksemad muudatused, lisandunud on kolm paragrahvi. Ma annan teile ülevaate tähtsamatest muudatustest ja ka põhjendan redaktsioonitoimkonna seisukohta parandusettepanekute suhtes.

Kõigepealt, § 15 kohta oli laekunud härra Sirendi ettepanek täiendada loetelu järgmiselt: "Kedagi ei tohi tema nõusolekuta allutada meditsiinilistele või teaduslikele ega muudele katsetele." Me ei suutnud välja mõelda, millised need muud katsed võiksid olla ja kes neid võiks veel teostada. Selle tõttu me ei lisanud seda täiendust "ega muudele katsetele".

Paragrahvis 18 on tehtud täpsustus, on arvestatud härra Runneli ettepanekut. Nimelt tegi ta ettepaneku lisada sõnad "igal inimesel on õigus vabalt saada ning levitada". Eelmises redaktsioonis oli "õigus vabalt levitada informatsiooni". Me arvame, et see täiendus on oluline, ja me toetasime seda.

Paragrahvis 20 oli eelmises redaktsioonis säte erandite tegemise kohta ja oli kirjas, et erandeid võidakse teha kohtu loal kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides. Me leidsime, et sellisel kujul see

loetelu ei ole ilmselt ammendav, vajadust erandeid teha võib tekkida veelgi, näiteks kuritegevuse vastu võitlemises. Seetõttu pidasime otstarbekaks, et edastatavate sõnumite salastatuse täpsemad piirangud oleksid kindlaks määratud seadusega, kuna põhiseaduses selle loetelu andmine on praegu raskendatud. Eelmisest assamblee istungist jäi meil menetlusse teise toimkonna ettepanek, et põhiseaduses peaksid olema sätestatud garantiid Eestis elavate isikute ja kodanike majanduslikule tegevusele. Selle ettepaneku realisatsioonina ongi praegu sattunud eelnõusse § 22, mis ütleb, et kõigil on õigus seadusega sätestatud alustel ja korras tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse.
Lisandunud on ka § 25. Siin me arvestasime assamblee eksperdi professor Rebase tungivaid ettepanekuid, et põhiseadus peaks tagama privaatsuse kaitse, kellegi isiklikku või perekonnaellu ei tohi meelevaldselt sekkuda. Niisuguse sekkumise vastu on õigus seaduse kaitsele.
Paragrahvi 26 üle olid redaktsioonitoimkonnas vaidlused, mille me pidasime vajalikuks teie ette tuua. Nimelt säte, et riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksu ei ole, leidis toimkonna osa liikmete poolt kriitikat kui liialt piirav koolidele, kus juba praegu osa õppeaineid õpetatakse n.-ö. lastevanemate toetusel. Jätsime teie otsustada, kas on vaja põhimõtet, et igal juhul on üldhariduskoolides õppimine õppemaksuta, põhiseaduses sätestada või ei.
Lisandunud on ka § 31, mis annab õiguse tutvuda riigi käes ja omavalitsustes hoitavate isikuandmetega. Me arvasime, et õigusriigi põhimõtetest lähtudes peaks selline õigus olema põhiseaduses fikseeritud.
Nüüd §-st 32. See on endine § 35 lõige 1, kus oli kirjas, et igal kodanikul on liikumise ja elukoha valiku vabadus. Arvestades praegu rahvusvahelises õiguses aktsepteeritud põhimõtteid, peaks see õigus olema kõigil isikutel, kes seaduslikult viibivad antud riigi territooriumil, ja see õigus on kirja pandud ka mitmetes rahvusvahelistes konventsioonides. Redaktsioonitoimkond leidis, et antud norm võiks olla meil põhiseaduslikult sätestatud, mis teeb lihtsamaks Eesti ühinemise rahvusvaheliste inimõigusalaste konventsioonidega. Meie formuleeringus kõlab siis paragrahv järgmiselt: "Igaühel, kes viibib seaduslikult Eestis, on liikumise ja elukoha valiku vabadus. Seda vabadust võidakse kitsendada ainult seaduses sätestatud alusel ja korras."
Siinkohal tahan teha ühe üldisemat laadi märkuse, mis puudutab antud sätte teist lauset, aga ka muid II peatüki sätteid, kus on jäädud formuleeringu juurde "seadusega sätestatud alusel ja korras", loetlemata täpselt piiranguid. See peaks olema ideaal, aga antud juhul redaktsioonitoimkond ajapuuduse tõttu ei jõudnud väga põhjalikult kogu temaatikat läbi töötada. Meil oleks palve teisele toimkonnale veel kord põhjalikult arutada kõiki reservatsioone, mis on II peatüki sätetes, ja analüüsida, kas need kõik on vajalikud ja kas nendes paragrahvides, kus reservatsioone ei ole täpselt nimetatud, ei tuleks neid siiski loetleda.
Nüüd §-st 33. Kui te mäletate, seda paragrahvi on assamblee arutanud ja ka hääletanud, kuid siin ei jäta

redaktsioonitoimkond oma jonni. Me ikkagi leiame, et kodaniku vabadus valida tegevusala, töökohta ja elukutset ei ole absoluutne vabadus, et siin võib seadus seada piiravaid tingimusi. Ka teiste maade põhiseaduste vastavate sätete analüüs kinnitas seda veendumust, samuti konsulteerimine ekspertidega. Paragrahv 37 on olnud samuti arutelul mitmel assamblee istungil. See on murelapseks siiamaani, sest selle paragrahvi kohta on ka praeguseks laekunud ettepanekuid. Näiteks laekus meile härra Vooglaiu analüüs, kus oli üsna kriitiliselt hinnatud olemasolevat formuleeringut, aga ei olnud oma ettepanekut, kuidas siis oleks täpsem sõnastada mõte, mis puudutab just töö- ja elukeskkonna kaitset ja inimese õigust tervislikule elukeskkonnale. Meile laekus härra Raigi ettepanek sõnastada see paragrahv ümber, kuid redaktsioonitoimkond leidis, et pakutav alternatiiv ei ole samuti täiuslik ja ühe ebatäiusliku formuleeringu asendamine teise ebatäiuslikuga ei ole põhjendatud.

Paragrahvi 38 kohta oli laekunud viienda toimkonna ettepanek täiendada seda paragrahvi järgmise mõttega: "Eesti Vabariigi iseseisvuse kaitsmine ja põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on Eesti iga kodaniku põhiseaduslik õigus." Arutelu selle mõtte viimiseks põhiseaduse eelnõusse algas eelmisel istungil. Me ei jõudnud ühesele lahendusele, sest siin haakuvad omavahel õiguste peatüki ja peatüki "Rahvas" viimane paragrahv, kus see on formuleeritud rahva õigusena. Redaktsioonitoimkond, kaaludes poolt- ja vastuargumente, leidis siiski, et õigem oleks nimetatud mõte jätta rahvast käsitlevasse peatükki. Seetõttu ei ole ka viienda toimkonna ettepanekut II peatükis arvestatud. Paragrahv 40. Vabandust, enne veel §-st 38. Unustasin teie tähelepanu juhtida ühele otsustusele, mis on tehtud selles paragrahvis. Nimelt on täiendatud nende loetelu, kellel on kohustus hüvitada elu- ja looduskeskkonnale tekitatud kahju. Sellesse loetelusse on lisatud asutused ja ettevõtted. Paragrahvis 40 on samuti täpsustus reservatsiooni kohta. On öeldud, et õigust saada informatsiooni riigi- ja omavalitsusasutustelt võib piirata seadusega sätestatud korras äri- ja riiklike saladuste kaitseks. Nii et ärisaladused on lisandunud.

Paragrahvi 46 eelmises redaktsioonis oli veel võimalus, et kui inimõigusi on rikutud, võib pöörduda õiguskantsleri ja kohtu poole. Arvestades seda, kuidas on õiguskantsleri institutsioon lahendatud meie põhiseaduse eelnõus, me leidsime, et õigem on antud punktist õiguskantsler siiski välja jätta. Õiguskantsler peaks tegelema nende juhtudega, kui on tegemist inimõiguste süstemaatilise rikkumisega, nagu see tuleb välja õiguskantslerit käsitlevast §-st 33, ja kodanike isiklikud pöördumised võiksid siiski käia kohtu kaudu. Vastasel korral me loome õiguskantslerile võimatult suure töökoormuse, millega ta ilmselt toime ei tule.

III peatükk. Selles peatükis oli problemaatiline peatüki viimane paragrahv, praeguses numeratsioonis § 52, ehk see, kuidas sõnastada rahva õigus vastuhakule. Siin oli meile laekunud ka härra Lauri Vahtre ettepanek, et peaks olema kindlasti täpsustatud järgmiselt: "vägivaldse muutmise katsele". Me leidsime,

et väljend "vägivaldne muutmine" sisaldab endas ka muutmise katset kui algusfaasi. Sellist täpsustust me ei pidanud vajalikuks. Küll aga pidasime vajalikuks täpsustada mõtet, et rahval see õigus on. Aga see õigus tekib siis, kui muud vahendid ei ole rakendatavad. See tähendab, kui põhiseaduslikud vahendid riigi kaitseks, milleks on kaitsejõud ja muud riigivõimuinstitutsioonid, on võimetud. Selle täpsustuse lisamist pidasime vajalikuks just seetõttu, et vältida omakohtu põhiseaduslikku sätestamist. Meid tegi ettevaatlikuks ka see, et teistes põhiseadustes, mida me jõudsime uurida, leidsime me vastavasisulise sätte vaid Saksa põhiseadusest, kus see õigus oli koos reservatsiooniga. Nii et praegu on see siis sellisel kujul: "Rahval on õigus põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslikult vastu hakata, kui muud vahendid ei ole rakendatavad."

Peatükk "Riigivanem". Ma küsin igaks juhuks üle, kas teie käes olevates eelnõudes on § 54 lõige 10 ka maha kriipsutatud. Kui ei, siis palun seda teha, sest see on enesekohane viide. Eksperdid tegid meile selgeks, et see on juriidiliselt äärmiselt ebakorrektne.

Selle peatüki kohta oli toimkonnale laekunud neljandalt toimkonnalt ettepanek sõnastada § 56, täpsustada seda ja lisada, et riigivanemaks võib kandideerida Eesti Vabariigi sünnijärgne kodanik. Seda ettepanekut toimkond ei toetanud.

Riigivanema peatüki §-st 58, kus enne sisaldus ka riigipea ametivande tekst, jätsime vande teksti välja ja leidsime, et selle õigem koht oleks seaduses, mis on spetsiaalselt kehtestatud riigipea kohta. Paragrahvi 58 viimase lõike osas on probleem, kui pikk peaks olema ikkagi aeg, mille jooksul toimuvad Riigikogu valimised. Praegu on see ajavahemik 50 päeva. Oli kaalutlusi, mis näitasid, et selline ajavahemik võib olla liiga pikk. Nii et see on lihtsalt ettepanek toimkondadele veel kord kaaluda, kas mitte lühendada aega, mille jooksul peavad valimised toimuma.

Paragrahvist 61 on jäetud üks lõik välja, nimelt see, et riigivanem peab olema tsiviilisik. Paragrahv 120 käsitleb riigikaitset ja väidab, et tegevteenistuses sõjaväekohustuslane ei tohi olla riiklikes ametites. Me leidsime, et see, et riigivanem ei saa samal ajal olla tegevteenistuses sõjaväelane, tuleb § 120 kaudu juba välja. Siin ei ole vaja seda eraldi rõhutada. Ka mõiste "tsiviilisik", nagu see oli siin formuleeritud, ei ole juriidiliselt täpselt defineeritav. Kas see võiks tähendada ka näiteks seda, et riigipea ei tohi olla erusõjaväelane?

V peatükk "Riigikogu". Siin on täpsustus § 65 viimase lõike osas, mis räägib sellest, millal toimuvad Riigikogu korralised valimised. Eelmises redaktsioonis oli, et viimane tähtaeg on 30 päeva pärast volituste tähtaja lõppemist. Me leidsime, et säte on vastuolus §-ga 64, mis ütleb, et Riigikogu volituste tähtaeg on neli aastat, ja seetõttu peavad uue Riigikogu valimised toimuma kindlasti enne volituste tähtaja lõppemist.

Paragrahvi 69 punkti 7 on kolmanda toimkonna ettepanekul sisse viidud täpsustus: "Riigikohtu esimehe

ettepanekul". Varem seisis siin "Riigikohtu ettepanekul".
Oluline mõte on lisandunud § 81. Siin on juttu Riigikogu liikmete töötasustamisest ja on lisatud mõte, et Riigikogu liikme töötasustamise korda tohib muuta ainult Riigikogu järgmise koosseisu jaoks. Me leidsime, et demokraatlikus parlamendis peaks selline norm olema iseenesestmõistetav.
Paragrahvist 74 on välja jäetud "üksiku ülekantava hääle meetodil" kui liigne detail põhiseaduse kontekstis.
Paragrahvi 78 on koondatud ja täpselt sätestatud, mida tähendab poolthäälteenamus, kahekolmandikuline häälteenamus, Riigikogu koosseisu häälteenamus ja Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus, kuna pidevalt oli ikkagi küsimus, kuidas üht või teist formuleeringut mõista. Võib-olla normtehniliselt ei näe see paragrahv välja kõige ilusam, aga kindlasti teeb ta põhiseaduse üheselt mõistetavaks.
Paragrahv 80. Siin oli redaktsioonitoimkonnas üsna pikk arutelu kahe alternatiivi üle, millest üks oli tekstis, mis laekus meile kolmanda lugemise alguseks. Nimelt, et arupärimisele võib vastata 20 päeva jooksul, arvates arupärimise esitamisest. Eelmisel korral viis redaktsioonitoimkond selle asemel sisse mõtte, et arupärimisele tuleb vastata hiljemalt kolmandal korralisel istungjärgul. Nüüd tekkis väga pingeline arutelu selle üle, kumb siis on õigem. Kui me nõuame vastamist 20 päeva jooksul ja arupärimine on esitatud näiteks viimasel istungil enne suvevaheaega, kas see siis tähendab, et põhiseaduse järgi peab Riigikogu 20 päeva jooksul erakorralisele istungile kokku tulema? Kui me aga sätestame, et see toimub alles kolmandal korralisel istungil, siis võib vastus arupärimisele venida jälle liiga pikaks. Nende vaidluste tulemusel langetasime me saalomonliku otsuse, et see on niivõrd keeruline probleem, et siin on vaja seadust.
Rohkem märkusi V peatüki kohta redaktsioonitoimkonnal ei ole. Tabelist võib kolmas toimkond täpselt jälgida oma ettepanekute saatust. Ma ei hakka neid siin ükshaaval loetlema.
VI peatüki "Valitsus" § 83 sisaldab valitsuse ülesannete loetelu. Me jätsime välja "loob tingimused riigi ja avaliku korra kaitseks", liiga üldise ja mitteüheselt mõistetava punkti, eriti kui võrrelda seda teiste loetelu punktidega. Nii et see on stiiliküsimus.
Paragrahv 84. Jälle oli üsna põhjalik arutelu riigisekretäri osa üle Eesti riiklikus korralduses ja erinevate riigivõimuinstitutsioonide omavaheliste suhete üle. Me leidsime, et riigisekretär peaks siiski jääma väljapoole valitsust. Selle tõttu § 84 sätestab, et valitsusse kuuluvad peaminister ja ministrid. Põhjenduseks oli põhiliselt argument, et riigisekretär kui riigi demokraatia funktsioneerimise tagatis ei peaks olema niivõrd poliitiline isik, kuivõrd oma ala asjatundja ja valitsuste vahetus ei peaks ilmtingimata puudutama riigisekretäri. Vastavalt sellele seisukohale on eelnõusse lisatud ka § 87, mis käib eraldi Riigikantselei ja riigisekretäri kohta.

Väga oluline muudatus on §-s 85, mis käsitleb valitsuse moodustamise korda. Kõigepealt palun ma teil teha tekstis parandus, mis siia on vaja sisse viia selle tõttu, et meil on tekkinud väikene arusaamatus teksti masinakirjas esitamisel. Nimelt, lõikes 3 palun pärast sõnu "siis riigivanem" edasi maha kriipsutada, "kas annab valitsuse moodustamiseks ülesande peaministrikandidaadile või ..." Nii et kolmas lõik jääb. Kui ka uus peaministrikandidaat ei saa poolthäälteenamust, siis riigivanem kuulutab 14 päeva möödudes välja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised. Paragrahvi 85 on lisandunud teine lõik. Selle tulemusel saab riigivanem kaks katset peaministrikandidaadi esitamiseks. Me leidsime, et selline kord võimaldab suuremat tasakaalu erinevate võimupooluste vahel. Eelmine redaktsioon, kus riigipeale oli antud ainult üks katse ja teisena oli sätestatud võimalus, et riigipea kas nimetab uue peaministrikandidaadi või kuulutab 14 päeva möödudes välja uued valimised, jättis sellise võimaluse, et selle 14 päeva jooksul riigipea otsib uut peaministrikandidaati, aga samal ajal paneb Riigikogu juba palavikuliselt kokku uut valitsust. Tähendab, see võiks tekitada segaduse õhkkonna kõrgemas riigivõimus. Nii et praegune valitsuse moodustamise kord on siiski vist sobivam, kui oli pakutud eelmises eelnõus. Aga kindlasti on ka praegusel kujul siin veel alust järelemõtlemiseks.
Härra Peet Kaselt on laekunud ettepanek lisada põhiseaduse eelnõusse uus paragrahv, mis sätestab valitsuse õiguse teha riigivanemale ettepanek erakorraliste valimiste korraldamiseks. Seda ettepanekut redaktsioonitoimkond kaalus, kuid see ettepanek ei saavutanud toimkonnas toetust.
Redaktsioonitoimkond võttis arvesse kolmanda toimkonna apellatsiooni taastada paragrahv, mis oli eelmises eelnõu redaktsioonis ja mille järgi valitsusliikmed võivad sõnaõigusega osaleda Riigikogu ja tema komisjonide istungil.
Paragrahvi 93 see säte, mille me taastasime, on pandud § 93 lõikeks 2, aga siin on olnud väikene arusaamatus redaktsioonitoimkonna sekretäri ja toimkonna vahel. See nimelt peaks olema formuleeritud uue ja eraldi paragrahvina. Nii et § 93 lõige 2 paluks lugeda omaette paragrahviks.
Peatükk "Seadusandlus", VII peatükk. Siin on uuesti §-s 10 taastatud mõte, et rahvahääletus võib olla Riigikogu jaoks usalduse kontroll ja kui rahvahääletuse tulemus on eitav hääletusele pandud eelnõu suhtes, võiksid järgneda Riigikogu ennetähtaegsed valimised. Ühes versioonis oli see mõte kujul, et riigivanem kuulutab välja ennetähtaegsed valimised, kui eelnõu ei saa rahvalt toetust.
Redaktsioonitoimkond leidis, et siiski on õigem jätta paindlikum võimalus, et riigivanem koos peaministriga võib välja kuulutada ennetähtaegsed valimised, kui nad peavad seda vajalikuks. Igal juhul annab sellise sätte lisamine võimaluse tasakaalustada ka Riigikogu, sest vahepealses redaktsioonis on tõepoolest võimude tasakaal veidi paigast nihkunud ja jäänud liialt Riigikogu-keskseks.
Paragrahvi 102, mis sisaldab loetelu nendest aktidest, mida ei saa rahvahääletusele panna, on kolmanda toimkonna ettepanekul lisandunud välislepingute ratifitseerimine ja mobilisatsiooni ning

demobilisatsiooni küsimused.
VIII peatükk "Rahandus ja riigieelarve". Siin on täpsustus § 108 lõike 1 osas: lisandunud on ainult üks sõna, aga see võib endaga kaasa tuua olulisi tagajärgi. Nimelt võtab Riigikogu iga aasta kohta vastu riigi kõigi tulude ja kulude eelarve. Rõhutagem sõna "kõigi", mis siia on lisandunud. See tähendab, et Eesti riigil ei saa olla sissetulekuid ega kulusid, mis oleksid eelarvest väljaspool.
Ekspertide ettepanekul, seda rõhutas eriti härra Schneider, on lisandunud § 109 viimane lõik, mis ilmselt väärib omaette paragrahvi. Riigikogu ei tohi kustutada ega kärpida eelarve eelnõus ettenähtud kulusid, mis on määratud seadusega. See tähendab, et Riigikogu neid kulutusi, mis tulenevad näiteks pensioniseadusest, peab eelarves igal juhul täpselt kajastama. Kui üldiselt kehtib põhimõte, et hilisem norm asendab varasema normi, siis antud sätte lisamine tähendab, et riigieelarve seadus sellist toimet ei oma.
Paragrahvis 113 on samuti täpsustatud korda, kuidas kuulutatakse välja Riigikogu ennetähtaegsed valimised juhul, kui ta ei tule toime riigieelarve vastuvõtmisega. Eelmises versioonis kuulutas sel juhul riigivanem igal juhul välja Riigikogu ennetähtaegsed valimised, nüüd on jäetud võimalus teha seda koos peaministriga. Nii et igal juhul on õigus otsustada, kas valimiste korraldamine on otstarbekas või ei ole.
IX peatükk. Siin on kolmanda toimkonna ettepanekul kõigepealt täpsustatud pealkirja. Selleks on nüüd "Välissuhted ja välislepingud" endise "Välislepingud" asemel.
Paragrahvis 115 esitatud loetellu, millised lepingud kuuluvad Riigikogus käsitlemisele, on punkti 5 lisandunud lepingud, mis puudutavad riigikaitset. Redaktsioonitoimkond leidis, et selline piirang on vajalik. Riigikaitset puudutavad lepingud puudutavad otseselt Eesti suveräänsust ja seetõttu peab neil igal juhul olema rahvaesinduse heakskiit.
Nüüd peatükist "Riigikaitse". Selle peatüki esimeses paragrahvis on endiselt kirjas alternatiiv. Põhitekst on lühem, siin on arvestatud härra Hain Rebase ettepanekut, et Eesti Vabariik ei kapituleeru. Sellisel lühikesel kujul sätestub see §-s 118. Redaktsioonitoimkonnas toimus arutelu koos riigikaitsetoimkonna esindaja härra Tammega. Tema oli nõus, et antud paragrahv võiks olla sellisel lühikesel kujul, ja niimoodi on see ka praegusesse teksti sisse kirjutatud. Igal juhul jääb ka redaktsioonitoimkond oma alternatiivettepaneku juurde, et § 118 ei ole põhiseaduses tingimata vajalik. Aga otsustamise õigus jääb siin Põhiseaduslikule Assambleele.
Paragrahvis 123 on täpsustus: "Riigikogu kuulutab riigivanema ettepanekul välja sõjaseisukorra." Lisandunud on "riigivanema ettepanekul".
XI peatükk "Riigikontroll". Siin oli meile laekunud härra Korrovitsi ettepanek nii kirjalikult kui ka faksi kaudu. Me pidasime vajalikuks seda ettepanekut arvestada ja selle tulemusel on § 125 lõikesse 4 lisandunud täpsustus, et riigil on õigus kontrollida nende ettevõtete majanduslikku tegevust, kus riigil on

üle poole kapitalist. Varem seisis siin "üle poole aktsiatega määratud häältest", aga kuna hääled võivad erinevalt jaotuda A- ja B-aktsiate vahel ja kui riigil on ainult B-aktsiad, aga samal ajal on pandud ettevõttesse küllaltki oluline osa selle ettevõtte kapitalist, oleks ikkagi õigem säilitada riigi kontrolli võimalus ettevõtte majandustegevuse üle.

Samuti on ettepanek § 126 lõikes 2, mis puudutab riigikontrolöri ametivolituste kehtivust. Varem oli selleks sätestatud neli aastat. Me leidsime, et riigikontrolör ei ole poliitiline figuur ja tema volituste aeg ei peaks kokku langema Riigikogu volituste ajaga. Me teeme ettepaneku viia riigikontrolöri ametivolituste kehtivus viie aastani.

XII peatükk "Õiguskantsler". Kõigepealt leppisime terminoloogiliselt kokku, et inimõigused ja kodanikuõigused ei vaja eraldi nimetamist. Kodanikuõigused on inimõiguste alalõik ja piisab sellest, kui me sätestame, et õiguskantsler teostab järelevalvet inimõiguste üle. Sellega on haaratud kogu tema tegevusvaldkond. Rohkem sisulisi parandusettepanekuid XII peatüki kohta meil ei olnud.

XIII peatükk "Kohus". Siin on tehtud redaktsioonilisi, aga samuti mõningaid sisulisi muudatusi. Kõigepealt on § 139 lisatud lõige 4, mille kohaselt kohtukorralduse ja kohtumenetluse korra sätestab seadus. Me leidsime, et selline täpsustus on vajalik, fikseerimaks lõplikult need põhimõtted, kuidas kohtusüsteem Eesti Vabariigis luuakse ja tööle rakendatakse.

Paragrahv 140 on endine § 137. Siin me sõnastasime paragrahvi üsna põhjalikult ümber, et oleks arusaadav, kes ikkagi nimetab ametisse Riigikohtu esimehe ja kohtunikud, et see ei oleks viiteline, nagu oli eelmises redaktsioonis. Päris suurtes raskustes olime selle lahtimõtestamisega, mida õieti tähendas eelmises redaktsioonis, et kohtunik või Riigikohtu esimees nimetatakse ametisse eluaegselt, aga tema ametivolitused kestavad nii ja nii kaua. Mida tähendab kohtunik, kes on ametis, aga kellel ei ole volitusi? Me pakume praegu sõnastuse, mis on antud § 140 lõikes 3, ja ootame selle kohta kindlasti ka toimkondade seisukohta. Põhimõte oleks, et Riigikohtu esimehe ja kohtunike volitused kehtivad 65. eluaasta täitumiseni. Me ei nimeta neid eluaegselt ametisse, vaid tunnistame, et kohtunikel on teatud piirangud, mis tulenevad sellest, et inimene bioloogiliselt vananeb ja see vananemine on ühesugune nii Riigikohtu esimehe kui ka kohtunike jaoks. Kui me oleme siin midagi valesti mõistnud, siis ma usun, et toimkond viib meid uuesti õigele teele.

Paragrahvis 42 (142?) on samuti mõningad täpsustused. Nimelt, me leidsime, et õigusaktide vastavust põhiseadusele ja teistele seadustele võiks Riigikohus vaadata ilma õiguskantsleri filtrita, neil võiks otseselt see õigus olla. Seetõttu oleme välja jätnud õiguskantsleri ekspertiisi, mis oli eelmises redaktsioonis. Samuti leidsime, et omavalitsusorganite õigusaktide vastavust põhiseadusele ja teistele seadustele ei pea ilmtingimata vaatama läbi Riigikohus, vaid seda võiks teha ka maa- ja linnakohus, sest vastasel korral võiks Riigikohtu täielikult üle koormata niisuguste madalamat järku aktide analüüsiga.

Peatükk "Kohalik omavalitsus". Ka siin on redaktsioonitoimkond teinud mõningad täpsustused. Esimene täpsustus on §-s 144, kus me pidasime ikkagi vajalikuks lisada mõtte, et kohaliku elu küsimusi mitte ainult ei korralda, vaid ka otsustavad kohalikud omavalitsused. Leidsime, et see otsustamisõigus peaks olema üheselt fikseeritud.

Paragrahvi 145 lõikes 2 räägitakse sellest, kes on hääleõiguslik kohalike omavalitsuste volikogude valimisel. Seda on samuti täpsustatud. Me leidsime, et eelmine redaktsioon, milles oli jäetud täielikult seaduse sätestada, kes on valimisõiguslikud, ei ole piisavalt põhjendatud. Põhiseaduses peavad ikkagi olema fikseeritud põhilised kriteeriumid, s. t. vanus 18 aastat ja põhimõte, et inimene peab elama püsivalt kohaliku omavalitsuse maa-alal. Vastasel korral võib näiteks seadusega kehtestada 16-aastase vanusepiiri kohalike omavalitsuste valimisel.

Paragrahv 146. Siin on täpsustatud mõtet, et kohalikul omavalitsusel on iseseisev eelarve, ja lisatud siia "mille kinnitab volikogu", et oleks selge, kuidas ja kes on vastutav kohaliku omavalitsuse rahalise asjaajamise, rahaliste vahendite jaotuse eest. Me ei pidanud õigeks mõtet, et kohalike omavalitsuste varasid ja rahalisi vahendeid käsutab ainult volikogu, sest sellise põhimõtte sätestamine põhiseaduses teeks näiteks vallavanemale võimatuks osta endale vajalikke kirjutustarbeid ilma volikogu loata. See on asjatu piirang vallavalitsusele.

Kohalike omavalitsuste õiguste garantiid, mis olid olemas ka eelmises eelnõu variandis, oleme püüdnud kokku panna ühte paragrahvi. See on § 147, mis ütleb, et täiendavaid kohustusi võib panna kohalikele omavalitsustele ainult seaduse alusel. Lisasime siia mõtte, et kokkuleppel nendega, s. t. mitte iga riikliku vajaduse puhul ei pruugi anda seadust, vaid siin võib olla ka lepinguline lähenemine ja kohalikud omavalitsused võivad neid kohustusi kanda kahe osapoole nõusolekul. Aga sellisel juhul, nagu ütleb § 147 lõige 2, kaetakse kulud riigieelarvest.

Me olemegi jõudnud viimase peatükini, milleks on "Põhiseaduse muutmine". Siin on tehtud kaks täpsustust. Kõigepealt, § 151. Selle teises lõikes on täpsustatud, et Riigikogu teine koosseis ei pea lugema eelnõu enam kolmel lugemisel, vaid võtab selle vastu esimesel lugemisel.

Samuti jätsime põhiseaduse muutmise peatükist välja viimase lõike, mis sätestas, et tagasilükatud põhiseaduse muutmise eelnõu ei saa uuesti algatada enne ühe aasta möödumist, arvestades viimasest hääletamisest. Me leidsime, et praktikas on väga raske teha vahet, kust algab põhiseaduse eelnõu muutmine: kas mõne formuleeringu muutmine või täpsustamine tuleb lugeda juba uueks eelnõuks või on see alles vana eelnõu. Arvasime, et õigem on põhiseadusesse mitte kirjutada sätet, mis ilmselt võimaldab edaspidi suuri vaidlusi.

Selline on siis ülevaade toimkonna tegudest ja tegematajätmistest selle nädala jooksul. Aitäh!

Juhataja

Aitäh, proua Hänni, põhjaliku tunniajalise ettekande eest! Lugupeetud kolleegid! Millised on teie küsimused? Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson

Aitäh! Lugupeetud ettekandja! Ma kuulasin hoolikalt teie ettekannet. Miks on välja jäänud eelmisel täiskogu istungil peatükki "Riigivanem" tehtud lisandus? Selle tegi meie toimkond ja härra Peet Kase toimkond kinnitas selle. See oli seotud maavanema ametisse nimetamisega. Kas see on meelega välja jäänud ja te unustasite seda põhjendada või on see välja jäänud trükkimisel? Aitäh!

L. Hänni

Ma pean ütlema, et redaktsioonitoimkonnale laekunud kirjalike ettepanekute hulgas seda ettepanekut ei olnud. Härra Peet Kase kaudu ma olen teadlik teie toimkonna vastavasisulisest ettepanekust. Redaktsioonitoimkond ka arutas küsimust sisuliselt, kuid leidis, et maavanema institutsiooni sissetoomine põhiseadusesse riigipea kohustuste loetelu kaudu ei ole juriidiliselt korrektne. Kui me tahame maavanema sätestada põhiseaduses, peaks see kindlasti olema kohalike omavalitsuste peatükis. Härra Peet Kask võib siin ka ilmselt toimkonna seisukohta põhjendada, kuid selline arusaam oli igatahes redaktsioonitoimkonna üsna üksmeelne seisukoht. Kuna redaktsioonitoimkonnale seda ettepanekut aga otseselt laekunud ei olnud, siis ei kajastu see ka siin tabelis.

Juhataja

Suur tänu! Ma tuletan veel kord meelde: kõigi teematoimkondade juhtidega on juhatusel selline kokkulepe, et apellatsioonid tuleb esitada kirjalikult. Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits

Lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus redaktsioonitoimkonna tööpõhimõtte kohta. Nagu esitatust selgub, on mõni ettepanek toodud alternatiivina ja mõni on jäetud hoopis arvestamata. Millest niisugune liigitus? Kas arvestamata jätmist ei peaks ikkagi otsustama täiskogu? Mis siis edasi saab nendest ettepanekutest, mida toimkond ei ole arvestanud? Kas need tulevad meil siin hääletamisele või ei tule? Tänan!

L. Hänni

Praegu on alternatiividena sisse toodud need ettepanekud, mille suhtes redaktsioonitoimkond kas ei jõudnud üksmeelsele otsusele või leidis, et küsimus on liialt tähtis redaktsioonitoimkonnas otsustamiseks. Nende ettepanekute puhul, mis on laekunud redaktsioonitoimkonnale ja mille kohta tabelis on märgitud "mitte arvestatud", on ettepanekute autoritel loomulikult õigus esitada apellatsioon täiskogule. Need ei ole siia lisatud alternatiividena sellepärast, et me ei tea, kas isik nõuab apellatsiooni või nõustub redaktsioonitoimkonna hinnanguga.

Juhataja

Aitäh! Viimane, kes saab küsimuse esitamiseks sõna, on härra Rumessen. Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi

Lugupeetud ettekandja! Mul on § 5 kohta niisugune küsimus. Kui te oleksite peale teaduslike katsete mõelnud psühholoogilistele ja füsioloogilistele katsetele, mida meie maal ja mujal on inimestega tehtud ilma nende nõusolekuta, kas te oleksite siis olnud nõus jätma sisse sõnad "ja muudele katsetele"? Tänan!

L. Hänni

Ma arvan, et kui kohtus tuleb vastav põhiseaduse säte kohaldamisele, siis võib kohtunikul ilmselt tekkida tõlgendamisel samasuguseid raskusi, nagu oli redaktsioonitoimkonnal. Mis puutub meiega tehtud sotsiaalsetesse eksperimentidesse, siis nende vastu aitab ehk kõige rohkem see, kui me suudame luua ühe demokraatliku riigi põhiseaduse. Aga siin ei ole meie seisukoht sugugi nii väga kategooriline, meil ei jätkunud lihtsalt aega kogu küsimust põhjalikult ja igast kandist kaaluda.

I. Raig

Kas ma tohiksin saada veel kord selgitust, miks jäi endise redaktsiooni § 5 välja? See on teatavasti ainuke paragrahv, mis sisaldab mõistet "maa". Teine küsimus kohe selle juurde: kas redaktsioonitoimkond ei ole võtnud endale liialt suuri volitusi, jättes välja terve paragrahvi, mis oli eelnevalt sees ja mille kohta keegi ju ei teinud ettepanekut see välja jätta? Ettepanek oli seda kohendada. Kuidas üldse assamblee peaks käituma, kui avastatakse veel selliseid parandusi, millega redaktsioonitoimkond on juba sisse hääletatu välja jätnud? Tänan!

L. Hänni

Paragrahv 5 on tõepoolest välja jäetud. Ma püüan koos teiega veel kord analüüsida seda paragrahvi nii, nagu see oli eelmises eelnõus. Esimeses lõikes oli, et maa ja kõik Eesti Vabariigi territooriumil asuvad loodusvarad on Eesti rahvuslik rikkus. Püüdkem lahti mõtestada sisulist mõistet "Eesti rahvuslik rikkus". Kas see tähendab seda, et see rahvuslik rikkus on seotud Eesti riigiga? Kas see tähendab seda, et riigil on antud juhul mingi eriline roll, või tähendab see, et need väärtused on otseselt seotud eesti rahvusega? Kuidas sel juhul seletada rahvusvahelisele üldsusele, et me loome siin mingi rahvusliku prioriteedi maa ja loodusvarade kasutamisel? Ma lihtsalt loetlen praegu mälu järgi neid argumente, mida me redaktsioonitoimkonnas arutasime. Kui see säte tuleb hiljem kohaldamisele kas seadusandluses või riigivõimu teostamisel, ei ole päris selge, millised mehhanismid selle alusel rakenduvad. Me arvestasime ka härra Sirendi parandust, mis väidab, et mitte ainult maa ja loodusvarad ei ole Eesti rahvuslik rikkus, vaid siia kuuluvad ka vaimuvara, kultuurifond, Eesti ajaloopärand, lõppude lõpuks ka rahvas, kes siin elab. Nii et kas see rahvusliku rikkuse loetelu saab üldse olla täielik?

Nüüd § 5 lõikest 2: "Seadus tagab tervisliku elukeskkonna kaitse." See sai sõna-sõnalt üle viidud inimõiguste peatükki. See, et seadus tagab loodusvarade säästliku kasutamise, on mõte, mida ma igati

toetan, aga see formuleering lihtsalt ei haaku üldsätete ülejäänud teksti stiiliga. Nii et redaktsioonitoimkond ei olnud mitte vastu, vaid selle vastu, et me jätaksime eelnõusse sätte, mis ei ole juriidiliselt korrektne ja mis lahtimõtestamisel võib tekitada probleeme. Kui assamblee arvab, et see mõte on ikkagi vaja sisse lülitada, siis tuleb sõnastusega veel tublisti vaeva näha.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Ma tuletan meelde, et redaktsioonitoimkond moodustati valimiste teel assamblee kõige parematest poegadest ja tütardest. Sellele vaatamata kipub teie sõnavõttudest välja tulema, et redaktsioonitoimkonnas on põhiliselt peaaegu vaenlased, kes meie hea eelnõu teksti teevad muudkui halvemaks ja halvemaks. Asjad päris nii just ei ole – tuletan meelde, et faktiliselt on kõigil toimkondadel oma esindaja redaktsioonitoimkonnas. Ma ütlen ka seda, et osa assamblee liikmeid peab võimalikuks ja vajalikuks aktiivselt osaleda redaktsioonitoimkonna töös, aga osale kolleegidest tundub etemana see, kui saab küsimust esitada, veel parem, sõna võtta assamblee üldkogu istungil. Tänan teid! Härra Seppa, palun!

Ü. Seppa

Lugupeetud härra juhataja! Minu sõnavõtt ei peaks küll olema ainult sõnavõtt sõnavõtu pärast. Tahan esitada küsimuse § 125 lõike 4 kohta. Ma tänan ettekandjat selle eest, et ta arvestas minu ettepanekut, aga praegu on sattunud siia sisse kaunis segane väljend. Me ütleme, et nende ettevõtete majanduslikku tegevust, kus riigil on üle poole kapitalist. Kapitali mõiste on siin väga segane ega väljenda mitte midagi, sest kapital ühes ettevõttes on muutuv suurus. Siin peab olema tingimata aktsiakapital, mis on püsiv suurus. Nii et ma palun sellele tähelepanu pöörata.

Teine küsimus on § 141 kohta, kus räägitakse prokuratuurist. Siin on öeldud niimoodi, et kohtute juures on prokurörid, kes esindavad riiklikku süüdistajat ja teostavad järelevalvet kohtueelse uurimise ning kohtuotsuste täitmise üle. Järelevalvet kohtueelse uurimise ja kohtuotsuste täitmise üle teostasid prokurörid ka Nõukogude Liidu seaduste järgi. Selle kohta on seltsimees Võšinski kunagi öelnud, et kohtueelse uurimise järelevalvet teostab prokurör vahetu osavõtuga ülekuulamisest ja kohtueelsest uurimisest. Ma soovitan tingimata lisada siia mingisuguse täienduse. Näiteks midagi niisugust, et teostavad järelevalvet kohtueelse uurimise läbiviimise seaduslikkuse üle. Siis on välistatud, et prokurör oleks ise uurija. Ma palun ka seda arvestada. Tänan tähelepanu eest!

L. Hänni

Need olid rohkem märkused kui küsimused. Paragrahvi 125 lõike 4 lõplik formuleering, nagu ma viitasin, tugines härra Korrovitsi ettepanekule. Meil tekkis probleem, et on majandusettevõtteid, mis ei ole aktsiaseltsid, ja ka nendesse võib olla paigutatud riigi vahendeid. Kui me jätame siia ainult sõnad "üle poole aktsiakapitalist", kas see ei piira siis nende majandusettevõtete ringi, keda riik üldse võib

kontrollida? Ilmselt on siin tegemist küsimusega, mis vajab veel ekspertide abi.

Juhataja

Tänan! Härra Niitsoo, palun!

V. Niitsoo

Austatud härra juhataja! Lugupeetud redaktsioonitoimkonna esinaine! Mul on kaks küsimust. Esimene neist puudutab § 90 lõiget 2, millest võib aru saada, et valitsuse tagasiastumise aluseks saab olla peaministri tagasiastumine ja surm. Kas siin on tegemist trükiveaga? Kas siin ei peaks sõna "ja" asemel olema "või"? Või peab peaministri tagasiastumine olema tingimata tema surmaga seotud?

Teine küsimus puudutab § 101 lõiget 3. Mulle on natuke selgusetu, miks võib riigivanem tingimata ainult peaministri ettepanekul välja kuulutada ennetähtaegsed valimised, sest sama peatüki § 97 järgi on seaduse algatamise õigus peale valitsuse veel Riigikogu liikmetel, Riigikogu saadikurühmal ja Riigikogu komisjonil. Ma saan nii aru, et kui tegemist oleks valitsuse seaduseelnõu rahvahääletusele panemisega Riigikogu poolt ja see seaduseelnõu kukuks rahvahääletusel läbi, tuleks, jah, peaministri ettepanekul välja kuulutada ennetähtaegsed valimised, aga võimalusi seadusandliku initsiatiiviga esineda on ju veelgi. Palun mulle seda selgitada! Ma tänan!

L. Hänni

Esimese märkuse eest redaktsioonitoimkond tänab, sest tagasiastumine ja surm ei pea tõepoolest omavahel seotud olema.

Mis puutub teise märkusesse, § 101 lõike 3 kohta, siis siin on ühtlustatud ennetähtaegsete valimiste väljakuulutamise korda. Mäletatavasti võib ennetähtaegsed valimised esile kutsuda ka see, kui Riigikogu ei võta eelarvet õigeaegselt vastu. Sel juhul käib asi nii, et peaministri ettepanekul kuulutab riigivanem välja ennetähtaegsed valimised, ja me leidsime, et vahest on põhjendatud, kui see on kõigil ennetähtaegsetel valimistel ühesugune. See tagab ka, et nii tähtsa riikliku küsimuse otsustamisel teevad valitsus ja riigivanem omavahel koostööd ja peavad nõu. See oli nagu ka põhjendus.

Juhataja

Härra Tarto, palun!

E. Tarto

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud redaktsioonitoimkonna juht! Ma palun veel kord lühidalt selgitada, mis saab siis, kui toimkond või Põhiseadusliku Assamblee liige ei ole nõus redaktsioonitoimkonna tööga ja soovib panna asja hääletusele. Mida tuleks siis täna teha ja mis kellaajal?

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Sellisel juhul tuleks kella kaheks esitada apellatsioon proua Liia Hännile, kes oma toimkonnas selle läbi vaatab. Kell kolm täiskogu istungil saame siis hääletamise teel otsustada, mida me

paremaks peame, kas seda põhimõtet, mida on kaitsnud redaktsioonitoimkond, või apellatsioonis esitatut. Härra Sovetnikov, palun!

S. Sovetnikov

Lugupeetud proua Hänni! Mul on niisugune märkus § 4 kohta. Seal on kirjutatud, et võõrriigi okupatsiooni ja anneksiooni tõttu Eestist lahkunud jne. Minu arvates ei ole nii õige. Me arutasime seda teises toimkonnas kaua ja minu arvates peaks siin olema kirjutatud, et okupatsiooni, anneksiooni ja teiste põhjuste tõttu. Asi on selles, et selle poolaasta jooksul tuli näiteks Nõukogude Liidust Eestisse tagasi 170 ja välismaalt 20 eestlast, Eestist sõitsid aga Nõukogude Liitu 108 ja välismaale 180. Kui nad tahavad pöörduda tagasi, siis ega meil praegu ju okupatsiooni tegelikult ei ole, meil on vabariik. Kas nii on õige? Tänan!

L. Hänni

Kui te mäletate, siis § 4 kohta on olnud assamblees mitmeid hääletusi ja sõnastus "võõrriigi okupatsiooni ja anneksiooni tõttu" on sisse hääletatud. Redaktsioonitoimkond näeb siin samuti mõningaid probleeme, aga ei ole suutnud välja pakkuda ka omapoolset lahendust. Nii et see on sellisel kujul, nagu see praegu meie töö tulemusena on jäänud.

Juhataja

Aitäh! Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen

Lugupeetud ettekandja! Ma palun kõigepealt väga vabandust, aga ma olen siiski sunnitud tõstma üles redaktsioonitoimkonna volituste küsimuse. Sellele viitasid ju ka mitmed eelkõnelejad, näiteks härra Raig ja härra Tarto. Kas ei oleks mõeldav, et töökorralduse huvides me vähemalt põhimõtteliste küsimuste puhul – II peatükki on näiteks sisse viidud päris mitmed uued paragrahvid – edaspidi siiski niimoodi ei teeks? Toimkonnas on neid asju varem arutatud ja toimkonna seisukoht on ju teada. Me teeme praegu tühja tööd, kui hakkame tagantjärele seda asja jällegi toimkonnas arutama. Kui tulevad päevakorrale uued aspektid, siis need läheksid sisse läbi toimkondade. Kas see oleks teie arvates mõeldav? Aitäh!

L. Hänni

Redaktsioonitoimkonna enda jaoks on volitused samuti probleemiks olnud. Oleks võimalik jääda ka ainult tehnilise töö tasemele, tõmmata maha trükivead ja panna komad. Aga kui me oleme huvitatud sellest, et assamblee eelnõu saaks võimalikult põhjalikult läbi töötatud, siis me ei peaks kartma neid omavahelisi väikesi vastuolusid ja arutelusid mõningate lahknevuste üle. Kindlasti on ju mitmeid võimalikke lähenemisviise ja meil tuleb leida optimaalne. Ma ei tahaks siiski päris omaks võtta süüdistusi, et me oleme teadlikult läinud omavolitsemise teed. Kõik need väljajätmised ja lisandused on põhjalike kaalumiste tulemus. Võib-olla me oleme praegu eksinud selles – eriti, mis puudutab § 5 –, et

pole teie ette toonud lahendust alternatiivina, vaid n.-ö. otsustanud tulemuse ette. Aga apellatsiooni korras on võimalik endine olukord taastada. Ma arvan siiski, et meie ühine huvi peaks olema sisuliselt arutelu mitte pärssida.

K. Kama

Mul on protseduuriline küsimus. Kas täna pärast kella kahte on apellatsioonide esitamine lõplikult lõpetatud või saab seda teha ka veel hiljem? Ja kas hiljem võib veel nõuda täna pärastlõunal hääletatud apellatsioonide ümberhääletamist?

Juhataja

Apellatsioone on võimalik esitada ka edaspidi. Kuid me peame silmas pidama, et 14. detsembriks peame suutma lõpetada kolmanda lugemise. Peame lõpetama! On üpris tõenäoline, et meil tuleb veel hääletada ja otsustada põhiküsimusi, mille on uuesti üles tõstnud eksperdid. Võimalik, et pärast põhiseaduse eelnõu avaldamist tehakse assambleele selliseid ettepanekuid ja kriitilisi märkusi, mis sunnivad meid tagasi pöörduma juba otsustatud asjade juurde.

Kell on pool üks, me oleme poolteist tundi järjest tööd teinud ja reglemendi järgi välja teeninud puhkuse. Kuid me leppisime teiega kokku nii, et teematoimkonnad jätkavad. Ma soovin veel kord kõigile meelde tuletada, et kella 14-ks on vaja esitada apellatsioonid Liia Hännile, kes need kella kahest kolmeni redaktsioonitoimkonnas läbi töötab. Aitäh!

L. Hänni

Mul oleks veel teade redaktsioonitoimkonna liikmetele: koguneme kell 14 ruumi nr. 111. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas toimkondade esimeestest soovib keegi organisatsioonilistes küsimustes sõna võtta?

P. Kask

Neljanda toimkonna liikmetel palun koguneda veerand tunni pärast, s. t. kell 12.45 ruumi nr. 155. Tänan!

I. Hallaste

Kolmanda toimkonna liikmetel palun koguneda kümne minuti pärast ruumis nr. 111.

J. Rätsep

Ma palun kuuenda toimkonna liikmetel veerand tunni pärast tulla ruumi nr. 257.

K. Jürgenson

Seitsmenda toimkonna liikmetel palun samuti kolmveerand üheks koguneda meie tööruumi.

V. Salum

Esimese toimkonna liikmetel palun koguneda kolmveerand üheks meile ettenähtud ruumi.

E. Tarto

Viienda toimkonna liikmetel palun koguneda veerand tunni pärast härra Tupi kabinetti.

V. Rumessen

Teise toimkonna liikmetel palun tingimata koonduda oma endisesse ruumi, kus me oleme arutanud, et jätkata võitlust inim- ja kodanikuõiguste eest.

Juhataja

Lõuna on kella kahest kolmeni. Kell 15 jätkub täiskogu istung samas saalis. Kohtumiseni!

Lõunavaheaeg

Juhataja

Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 22 assamblee liiget. Mul on proua Laidole palve selgitada, kus teeb tööd redaktsioonitoimkond, ja kutsuda nad saali, et me saaksime tööd jätkata. Hetk kannatust, kohe tuleb redaktsioonitoimkond ja me saame tööd jätkata.

Proua Hänni, redaktsioonitoimkonna esimees, palun kõnepulti! Juhatusel on palve anda ülevaade nendest alternatiividest, mida meil tuleks hääletada, ja samuti apellatsioonidest, mis laekusid õigeaegselt, s. o. kella 14-ks. Palun!

L. Hänni

Austatud juhatus! Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimkond püüdis tunni aja jooksul liigitada teie pöördumised ja jõuda selgusele, mis tuleb kohe hääletamisele ning mille suhtes võime veel võtta mõtlemisaega ja jätta need töösse. Ma püüan teile nüüd anda pildi sellest, milline oleks meie edasine töökorraldus täna, millistes paragrahvides oleks vaja avada läbirääkimised ja mida hääletada.

Kõigepealt preambula. Nagu tabelistki selgub, olid siin ettepanekud härradelt Salumilt, Runnelilt ja Sirendilt. Vahepeal laekus toimkonnale apellatsiooni korras ka preambula uus tekst. See vist ei ole veel kirjalikult teie laudadele jõudnud, kuigi sai paljundusse antud. Redaktsioonitoimkond on nõus selles küsimuses täna hääletust läbi viima, kui materjal teile kirjalikult välja jagatakse. Esimese toimkonna seisukoht on, et nad on nõus jätma ka küsimuse menetlusse. Kas ma annan ülevaate või hakkame lihtsalt teksti mööda edasi minema ning kohe otsustama?

Juhataja

Võib-olla on siiski kasulik anda kõigepealt ülevaade, kui palju neid apellatsioone on ja milliseid küsimusi nad puudutavad, ning seejärel hakkame neid järjest vaatama.

L. Hänni

Paragrahvi 1 kohta on apellatsioon härra Hain Rebaselt.

Paragrahvile 2 on redaktsioonitoimkond pakkunud alternatiivse sõnastuse.

Paragrahvi 5 kohta on esimese toimkonna apellatsioon, et see uuesti sisse lülitada. Seda toetab ka Ivar Raig ning Ott Kool on samuti selle kaitseks sõna võtnud.

Siis on apellatsioone laekunud Kaido Kamalt, aga kahjuks ma ei suuda neid kõiki käigu pealt paragrahvide järgi järjekorda panna, sest need on eraldi lehtedel. Ma loodan siiski, et me suudame jälgida.
Paragrahv 26: jätta välja viimane lõik, kus oli juttu, et haridussüsteem on riigi järelevalve all. Redaktsioonitoimkond leiab, et seda on vaja hääletada apellatsiooni korras.
Paragrahv 33: jätta välja lõik 1. Siin on samuti vajalik arutelu ja hääletamine.
Paragrahvi 37 kohta on teinud Kaido Kama ettepaneku jätta välja sõnad "asutused ja ettevõtted". See jääb menetlusse ja vajab ekspertiisi.
Paragrahvis 57 teeb härra Kama ettepaneku asendada sõnad "riigivanema valib Riigikogu" sõnadega "riigivanema valimise korra sätestab seadus". See otsus vajab hääletamist.
Paragrahvi 21 kohta on laekunud ettepanek härra Rumessenilt ja proua Endrelt. Nende ettepanek on taastada § 21 esialgsel kujul: "Kõigil on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse, liitudesse ja kodanikel erakondadesse." Ma tuletan meelde, et selles küsimuses on üks kord hääletus olnud. Redaktsioonitoimkonnas oli 5 inimest ettepaneku vastu ja 1 jäi erapooletuks. Seisukoht oli see, et küsimuses peaks jõusse jääma praegune tekst, aga kui autorid nõuavad, siis tuleb uuesti hääletada. Ilmselt nad nõuavad seda.
Paragrahvi 20 kohta on laekunud teise toimkonna apellatsioon: jätta eelmise redaktsiooni sõnastus, s. t. tuleks taastada, et erandeid võidakse teha kohtu loal kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides. Toimkond ei toetanud seda ettepanekut ja seetõttu läheb see apellatsioon hääletamisele.
Järgmine teise toimkonna apellatsioon puudutab § 25. Ettepanek oli see sellises sõnastuses välja jätta. Paragrahv 25 käsitleb eraelu privaatsuse kaitset. Redaktsioonitoimkond jäi ikkagi arvamusele, et selline säte põhiseaduses oleks vajalik, nii et ka siin tuleb hääletada.
Paragrahvis 26 pakutakse esimese ja teise lause asemele järgmist sõnastust: "Riik tagab võimaluse omandada haridus kohustuslikus ulatuses tasuta." Me teeme ettepaneku jätta see säte töösse ja seoses sellega mitte hääletada redaktsioonitoimkonna pakutud alternatiivi.
Paragrahvis 31 teeb teine toimkond ettepaneku asendada sõna "igaühel" sõnaga "kodanikel". Selle ettepanekuga on toimkond nõus.
On laekunud ettepanek viiendalt toimkonnalt, mis on kantud ka tabelisse ja puudutab § 38. Ettepanek on lisada lõige 2, kus oleks öeldud, et Eesti Vabariigi iseseisvuse kaitsmine ja põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on iga kodaniku õigus. Toimkond ei toetanud seda ettepanekut, kuigi oli ka eriarvamusi. Seetõttu tuleb küsimus otsustamisele täiskogul.
On ettepanek §-s 102 asendada sõnad "mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni" sõnadega "riigikaitse". Siin on vaja küsimust veel sisuliselt kaaluda. Me teeme ettepaneku jätta see menetlusse.

Paragrahvi 123 kohta on samuti viienda toimkonna apellatsioon. Ettepanek on lisada viimasele lausele sõnad "ootamata ära Riigikogu otsust". Seda on redaktsioonitoimkond arvestanud, mistõttu edasist arutelu see punkt praegu ei vaja.

Nüüd tuleb meil oma numeratsioonis natuke tagasi minna. Juba ammu on laekunud härra Uluotsa apellatsioon, mis puudutab § 58 lõiget 4. Jutt on sellest, kes võtab vastu riigivanema vande. Härra Uluots teeb ettepaneku, et selle võtaks vastu Riigikohtu esimees. Redaktsioonitoimkond jäi seisukoha juurde, et vande peaks vastu võtma Riigikogu. See küsimus tuleb ka assambleel lahendada.

Kuuendalt toimkonnalt on laekunud terve hulk apellatsioone enda peatüki, XI peatüki kohta. Redaktsioonitoimkond leidis, et nende arvamused on põhjendatud ja vajavad veel kord kaalumist. Soovitus on jätta need menetlusse, kui teematoimkond sellega nõus on.

Härra Enn Tartolt on laekunud ettepanek § 115, meie praeguses numeratsioonis § 118 kohta. See puudutab Eesti Vabariigi kapitulatsiooni punkti. Tal on ettepanek sõnastada see järgmiselt: "Eesti Vabariik ei kapituleeru Eesti Vabariigi nimel. Jõu ähvardusel alla kirjutatud lepingud, millega otseselt või varjatult loobutakse Eesti Vabariigi riiklikust iseseisvusest või muudetakse Eesti Vabariigi põhiseaduslikku korda, on õigustühised." Redaktsioonitoimkond ei toetanud seda ja seetõttu langetab otsuse assamblee.

Härra Ülo Seppalt on laekunud ettepanek täpsustada § 115 punkti 4, kasutades järgmist sõnastust: "… nende ettevõtete majanduslikku tegevust, kus riigil on üle poole osa aktsiakapitalist …" Me arvasime, et ka see formuleering pole ideaalne ja soovitame jätta sätte veel menetlusse.

Seitsmenda toimkonna apellatsioonid. Paragrahvi 145 lõike 2 kohta on tehtud ettepanek taastada esialgne sõnastus. Redaktsioonitoimkond ei toeta seda apellatsiooni ja seepärast tuleb otsustada täiskogul.

Paragrahvi 146 lõige 2. Jällegi on toimkonna ettepanek taastada esmane tekst: "Omavalitsuse varasid, sealhulgas rahalisi vahendeid, käsutab volikogu." Ka redaktsioonitoimkond jääb oma seisukoha juurde ja küsimus tuleb apellatsiooni korras lahendada täiskogul.

Paragrahvi 54 kohta on ettepanek täiendada seda järgmise punktiga: "Kohalike omavalitsuste volikogude ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist maavanema." Redaktsioonitoimkond ei pidanud endiselt õigeks, et halduskorralduse küsimusi hakatakse lahendama riigivanema peatükis.

Need olid sisulised ettepanekud. Nagu te näete, on osa nendest vaja otsustada hääletamise teel. Oli ka mitmeid ettepanekuid, mida me klassifitseerisime puhtredaktsioonilistena. s. t. taheti üht või teist väljendit täpsustada või sõnu asendada. Ma ei hakka neid teile ükshaaval praegu ette lugema. Kui ettepanekute autorid, keda praegu ei mainitud, leiavad, et nende ettepanekud siiski ei olnud redaktsioonilised, siis nad võiksid märku anda. Me lihtsalt leidsime, et ettepanekuid, millel ei ole nii suurt tähtsust, ei ole praegu mõtet arutada, need jäävad töösse.

Juhataja

Suur tänu selle ülevaate eest! Enne kui me hakkame käsitlema neid probleeme järjekorras, lubage teile teatavaks teha, et juhatusele on laekunud üks protest ja üks ettepanek. Need on omavahel seotud. Juhatus teeb kohe omapoolse ettepaneku, kuidas lahendada need probleemid, mis kolleegid Ants Erm ja Kaido Kama on tõstatanud. Niisiis, härra Ermilt on protest, mille sisu on järgmine: assamblee peaks otsustama, millal toimuvad sellised hääletused põhimõttelistes küsimustes, mis ka paika jäävad. Redaktsioonitoimkonnal ei peaks olema õigust teha iseseisvalt, ilma assamblee täiskogult nõu küsimata põhimõttelisi muudatusi. Praegune praktika muudab assamblee senise töö nulliks.

Härra Kama: enne hääletamisele asumist tuleb vastu võtta otsus, et läbihääletatud küsimusi enam apelleerida ei saa ning et ülejäänud apellatsioonide esitamise viimane tähtaeg on tuleva nädala kolmapäev kell 10.

Täna arutati neid probleeme hommikusel juhatuse istungil. Nüüd on ette loetud protest ja ettepanek, mis neid käsitlevad. Juhatus teeb ettepaneku võtta teadmiseks, et apellatsioone saab esitada kuni järgmise nädala kolmapäeva kella 10-ni. Selline karm ja täiesti ebademokraatlik otsus on tingitud siiski ainult ühest asjaolust: 14. detsembril me peame lõpetama kolmanda lugemise. Me ei suuda seda teha, kui me järgmise nädala kolmapäeval ei lõpeta apellatsioonide esitamist.

Mis puudutab põhiküsimustes läbiviidud korduvaid hääletusi, siis juhatus pole seni tahtnud nendele lausa vastu seista, vaid on tõepoolest võimaldanud ikka ja jälle juba arutatud küsimuste juurde tagasi tulla. Proua Hänni tänane ettekanne näitab, et me tuleme ka täna väga paljudes küsimustes veel kord juba otsustatud asjade juurde tagasi. Juhatusel on ettepanek täna seda veel teha, kuid lõpetada apellatsioonide esitamine järgmise nädala kolmapäeval kell 10.

Palun, kes assamblee liikmetest protestib asjade sellise lahenduse vastu? Proteste pole.

Teiseks, proua Hänni tutvustas meile laekunud ettepanekuid, märkusi ja neid alternatiive, mida pakub välja redaktsioonitoimkond. Neid on kokku umbes 20. Selleks et meil oleks võimalik need küsimused läbi arutada, on juhatusel järgmine ettepanek: anda kõigis ettekantud küsimustes sõna redaktsioonitoimkonna esimehele proua Hännile ja apellatsiooni esitajale, sõnavõtte aga mitte avada. Kõik need küsimused, mis on järjekordselt päevakorras, on loodetavasti kõigile assamblee liikmetele selged, sest nendega me oleme tegelnud mitu kuud. Palun, kas selline otsus tekitab kelleski vajaduse protestida? Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma siiski palun reserveerida mingi erandjuhtum, vahel on vaja ära kuulata üks või kaks sõnavõtjat.

Juhataja

Suur tänu, härra Runnel! Palun, kas meil on võimalik kokku leppida nii, et kui tingimata on kellelgi vaja sõna võtta, teinekord vaid selleks, et õgvendada eksitust, mis on ühel, teisel või kolmandal põhjusel teiste sõnavõtjate poolt öeldud, siis on see võimalik? Palun tõsta sel juhul käsi püsti! Aga üldjuhul me ei ava sõnavõtte. Tänan!

Esimene probleem, millele proua Hänni tähelepanu juhtis, on preambula, kuid preambula uut teksti meile praegu välja jagatud ei ole. Võib-olla on võimalik selle juurde tagasi pöörduda, momendil me seda küsimust ilmselt käsitleda ei saa. Niisiis, § 1. Sõna on redaktsioonitoimkonna esimehel proua Hännil, palun!

L. Hänni

Paragrahvi 1 lõike 2 kohta on härra Rebase apellatsioon täiendada lõiget 2 lausega: "Kellelgi ei ole õigust kirjutada alla Eesti Vabariigi loovutamise aktile." Toimkonna seisukoht on ka kirjalikult tabelis. Ma püüdsin teile seda ka põhjendada, et mõte, mida Hain Rebas tahab lülitada § 1, on seal juba kirjas. Kuidas kirjutatakse alla Eesti Vabariigi seadustele, lepingutele, selle sätestab põhiseadus ja põhiseadus ei anna kellelegi õigust võõrandada Eesti iseseisvust muidu, kui seda teeb rahvas rahvahääletuse kaudu, muutes § 1. Nii et me jääme oma arvamuse juurde.

Juhataja

Tänan! Täna ei võta assamblee tööst osa härra Rebas. Kas tema esindaja on saalis? Ei ole. Proua Hänni, palun veel kord ette kanda kaks konkureerivat varianti! Seejärel asume hääletama. Palun tähelepanu!

L. Hänni

Esimene variant on kirjas eelnõu §-s 1. Teine variant on Hain Rebase ettepanek täiendada § 1 lõiget 2 lausega: "Kellelgi ei ole õigust kirjutada alla Eesti Vabariigi loovutamise aktile." Nii et omavahel konkureerivad eelnõu sõnastus ja sõnastus, kuhu on lisatud härra Hain Rebase poolt üks lause.

Juhataja

Sõna saab veel härra Kama ja siis hakkame hääletama. Palun!

K. Kama

Kas meil protseduuriliselt on vaja praegu neid asju hääletada konkureerivatena? Me peaksime praegu ikkagi hääletama, kes on apellatsiooni poolt ja kes vastu. Sellest peaks siis piisama.

Juhataja

Aitäh! Teemegi nii, et me ei pane konkureerivalt hääletusele kahte varianti, vaid ainult apellatsiooni käigus esitatud variandi. Tänan! Aitäh, proua Hänni! Palun teeme veel kord kohaloleku kontrolli! Meie read on mõnevõrra täienenud. Pärast seda hääletame. (Kohaloleku kontroll.) Kohal on 33 liiget. Hääletame § 1 lõike 2 teise lause lisamist, vastava ettepaneku on teinud meie kolleeg härra Rebas. See teine lause, mis lõikele 2 tuleks lisada, kõlab järgmiselt: "Kellelgi ei ole õigust kirjutada alla Eesti

Vabariigi loovutamise aktile."
Kes on selle poolt, et täiendada § 1 lõiget 2 teise lausega järgmises sõnastuses: "Kellelgi ei ole õigust kirjutada alla Eesti Vabariigi loovutamise aktile"? Hääletame. Poolt on 17, vastu 14.
Assamblee otsustas täiendada § 1 lõiget 2 teise lausega: "Kellelgi ei ole õigust kirjutada alla Eesti Vabariigi loovutamise aktile." Palun proua Hänni uuesti kõnepulti! Paragrahv 2.

L. Hänni

Paragrahvis 2 oli redaktsioonitoimkonnal alternatiivne sõnastus teisele lõigule. Põhjenduseks, miks me sellise sõnastuse välja pakkusime, oli see, et esialgsel kujul ei olnud see täpne, ei haaranud kogu Eesti Vabariigi riigipiiri, jättes määratlema selle põhimõtte, kuidas on määratud Eesti Vabariigi merepiir. See on väga lühidalt öeldes meie põhiline argument.

Juhataja

Suur tänu! Kas saame hakata hääletama? Kes on selle poolt, et asendada §-s 2 lõige 2 järgmise tekstiga: "Eesti piir määratakse kooskõlas rahvusvahelise õigusega ja kehtivate riikidevaheliste piirilepingutega"? Hääletame.
12 poolthääle ja 19 vastuhäälega otsustas assamblee jääda § 2 lõike 2 põhiteksti juurde ja mitte asendada seda alternatiivina esitatud tekstiga. Paragrahv 5.

L. Hänni

Paragrahvi 5 kohta oli esimese toimkonna ja härra Ivar Raigi ettepanek taastada paragrahv nii, nagu see oli, kusjuures esimene toimkond oli nõus, et on võimalik teha seal redaktsioonilisi parandusi. Me oleme selle paragrahvi üle juba palju mõtteid vahetanud. Ma arvan, et me võime hääletada.

Juhataja

Palun, proua Hänni, võib-olla siiski loete ette selle paragrahvi, mida tahetakse siia teksti ennistada!

L. Hänni

Paragrahv 5 oli sõnastatud järgmiselt: "Maa ja kõik Eesti Vabariigi territooriumil asuvad loodusvarad on Eesti rahvuslik rikkus. Seadus tagab tervisliku elukeskkonna kaitse ja loodusvarade säästliku kasutamise." Redaktsioonitoimkond leidis, et see ei ole piisavalt korrektselt formuleeritud ja ei ole kooskõlas üldsätete üldise stiiliga.

Juhataja

Tänan! Härra Ivar Raig, palun!

I. Raig

Tänan! Ma esitasin lisaks apellatsioonile veel uue redaktsiooni §-le 5. Võib-olla on siinkohal mõttekas ka see ette lugeda.

L. Hänni

Jah, redaktsioonitoimkond sai härra Ivar Raigi uue redaktsiooni, aga kahjuks me ei pidanud võimalikuks hakata assamblee ette tooma teksti, mida keegi ei ole enne näinud.

Juhataja

Härra Raig! Kas võiks olla mõistlik, et me seda küsimust arutame ja hääletame järgmisel nädalal? Ma saan aru, et see tekst jõudis redaktsioonitoimkonnani liiga hilja, et seda tõsiselt kaaluda.

I. Raig

Ma olen põhimõtteliselt nõus, kuid siiski on vaja viia läbi hääletus paragrahvi tagasitoomise suhtes. Tänan!

Juhataja

Paragrahvi me ei saa tagasi tuua. Me toome tagasi ühe kindla teksti. Proua Hänni, mis me teeme?

L. Hänni

Ma arvan, et me võiksime täna hääletada, siis on selge, kas see paragrahv vajab veel edasist tööd redaktsioonitoimkonnas, kas assamblee iga hinna eest tahab seda mõtet sisse lülitada. Sel juhul tuleb lihtsalt tööd jätkata.

Juhataja

Tänan! Käsi oli püsti veel härra Käbinil. Palun!

T. Käbin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud redaktsioonitoimkonna esimees! Kui me täna hääletame, siis on tingimata vaja ette lugeda härra Ivar Raigi esitatud uus sõnastus. See ei erine küll põhimõtteliselt, aga vahe on selline, et see võib häälte tasakaalu muuta. Tähendab, hääletamise tulemus võib olla täiesti erinev, kas me hääletame praegu kohe või siis, kui assamblee liikmed teavad, millises sõnastuses härra Raig seda paragrahvi pakub. Tänan!

L. Hänni

Jah, selle palve ma võin kindlasti rahuldada ja teile teksti ette lugeda: "Eesti Vabariigi piires asuv maa, teised loodusvarad ja ressursid on Eesti rahvuslik rikkus. Nende kaitse, kasutamise ja võõrandamise kord sätestatakse seadusega."

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Panen hääletamisele ettepaneku, mille sisu on taastada üldsätetes paragrahv, mille redaktsioonitoimkond välja jättis. See oleks § 5 ja kõlaks nüüd pisut teises sõnastuses kui varem. Ma loen veel kord härra Raigi ettepaneku ette: "Eesti Vabariigi piires asuv maa, teised loodusvarad ja ressursid on Eesti rahvuslik rikkus. Nende kaitse, kasutamise ja võõrandamise kord sätestatakse seadusega."

Kes on selle poolt, et üldsätetes oleks paragrahv järgmise tekstiga: "Eesti Vabariigi piires asuv maa,

teised loodusvarad ja ressursid on Eesti rahvuslik rikkus. Nende kaitse, kasutamise ja võõrandamise kord sätestatakse seadusega"? Hääletame.
21 poolthäälega ja 12 vastuhäälega otsustas assamblee taastada üldsätetes paragrahvi, mille teksti ma lugesin teile ette ja mille esitas härra Raig. Jätkame. Järgmine peaks olema § 20.

L. Hänni

Paragrahvi 20 peale on apellatsioon teiselt toimkonnalt ja selle sisu on järgmine: taastada esialgne sõnastus "kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides". Nii et lõige 2 kõlaks siis nii: "Erandit võidakse teha kohtu loal kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides." Ma juba hommikupoolikul põhjendasin teile, et selliselt sõnastatuna on see liiga kitsas. Me teeme ettepaneku jätta see täpsemalt seaduse sätestada ja mitte teha praegu siin põhiseaduslikku reservatsiooni.

Juhataja

Tänan, proua Hänni! Tuletan veel kõigile meelde, et jutt käib § 20 teisest lausest, ja nimelt, kas erandeid võidakse teha üksnes kohtu loal seaduses sätestatud alusel ja korras või siis kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides. Need on kaks erinevat varianti, mille vahel meil tuleb valida. Apellatsiooni esitaja nimel on sõna härra Lauri Vahtrel. Palun!

L. Vahtre

Austatud ettekandja! Kõigepealt on mul üks küsimus. Minu andmetel oli see tekst, mille me tahtsime taastada, natukene teisekujuline: "Erandit võidakse teha kohtu loal kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides seadusega ettenähtud alusel ja korras." Kas see lõpp on nüüd kuidagi ära kadunud?

L. Hänni

Kohe vaatame. Teie ettepanekus on kirjas: taastada esialgsel kujul. Ma võin veel kord täpselt ette lugeda. Ma pean vabandust paluma, sest redaktsioonitoimkond ei jõudnud täielikult süstematiseerida ja paragrahvide järgi kõigile juurde kirjutada, mis on täpne tekst. "Posti, telefoni või muul teel edastatavate sõnumite saladus on kindlustatud. Erandeid võidakse teha kohtu loal kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides seaduses sätestatud alusel ja korras."

L. Vahtre

Tänan! Just nii oli see ka minul meeles. Tähendab, põhjendus on lihtsalt selline, et siin me juhindusime professor Schwartzi nõuannetest, kes hoiatas meid, et me ei jätaks liialt avaraid võimalusi inimese kirjade avamiseks ja tema telefonikõnede pealtkuulamiseks. See on väga tõsine asi. Näiteks Ameerikas on see sätestatud niimoodi, et seda võib teha ainult sel juhul, kui on olemas väga põhjendatud oletus, väga tõenäoline oletus, et selle abil võib avastada tõsise kuriteo ja teha kahjutuks tõsise kurjategija. Ja see on kõik. Me ei suutnud lihtsalt välja mõelda seda juhust, kus võiks lahti teha eraisiku kirja, ilma et

selle taga oleks kriminaalmenetlus. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Erinevad seisukohad on välja öeldud. Kes on selle poolt, et täiendada § 20 teist lauset pärast sõnu "kohtu loal" tekstiga "kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides" (edasi teksti järgi: "seaduses sätestatud alusel ja korras")? Hääletame.

26 poolthääle ja 7 vastuhäälega on assamblee otsustanud täiendada § 20 teist lauset, mis nüüd oleks järgmises redaktsioonis. Loen ette: "Erandeid võidakse teha kohtu loal kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides seaduses sätestatud alusel ja korras." Proua Hänni, palun! Paragrahv 21 vist?

L. Hänni

Paragrahvi 21 kohta on laekunud proua Sirje Endrelt ja härra Rumessenilt ettepanek sõnastada see esialgsel kujul: "Kõigil on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse ning kodanikel erakondadesse." Siin tuleb vist ainult meelde tuletada meie eelmist arutelu ja hääletamist. Redaktsioonitoimkond on endiselt seisukohal, et piirangu seadmine mittekodanikele erakondadesse ühinemisel ei ole põhjendatud. Teiselt poolt, andes selle õiguse ainult kodanikele, peab riik ilmselt sisse seadma ka kontrollimehhanismi, et erakonnad seda kohustust täidaksid. See viib demokraatia ahistamisele ja ei ole Eesti ühiskonna demokraatliku arengu seisukohalt see, mida meil vaja oleks.

Juhataja

Tänan! Mäletatavasti esitasid apellatsiooni proua Endre ja härra Rumessen. Kas te mõlemad soovite sõna või kumb? Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen

Lugupeetud assamblee liikmed! Me väga vabandame, et me teie aega selle küsimuse peale veel kord raiskame, aga me pidasime seda siiski põhimõttelise tähtsusega ja väga oluliseks küsimuseks. Võib-olla me siiski praegu juhime sellele tähelepanu ja mõtleme veel kord järele, mis võivad olla selle asja tagajärjed. Küsimus on praegu asja poliitilises aspektis, kas Eesti Vabariigis antakse mittekodanikele õigus poliitilisse ellu, poliitilisse võitlusse sekkumiseks ja millised võivad olla tagajärjed. See on kõik. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Käsi on püsti veel härra Kamal. Palun!

K. Kama

Ma tahan redaktsioonitoimkonna liikmena tuua veel välja ühe argumendi, mille proua Hänni jättis ütlemata. Muidugi on see erakonna enda asi, keda ta liikmeks võtab, aga kuna me oleme praegu otsustanud, et kohalike volikogude valimistel võivad osaleda mittekodanikud, järelikult ka kandideerida, siis on absurdne, kui me lülitame nende volikogude valimised erakondlikust võitlusest välja.

Juhataja

Tänan! Viimasena saab sõna proua Endre. Palun!

S. Endre

Austatud eesistuja ja lugupeetud kolleegid! Mina ka muidugi palun vabandust, et ma aega raiskan, kuid ma esitan mõned argumendid. Minu motivatsiooni aluseks on mõned tõigad, mis juriidiliselt on ehk põhjendatavad, aga ma ei soovi siin pikka mõttevahetust avada. Professor Rebase ekspertiisist meie toimkonnale toon esile ainult ühe momendi. Ta nimelt tingimata soovis, et II peatüki pealkirjas toodaks eraldi välja nii inim- kui ka kodanikuõigused. Seda me ei ole siiani aktsepteerinud. Minu põhimõte põhineb sellel, et iga riigi põhiseaduses peavad kõigepealt olema sätestatud kodanikuõigused, kodaniku ja kodaniku vaheline suhe ning kodaniku ja riigi vaheline suhe. Erakondadesse koondumist pean ma isiklikult poliitiliseks tegevuseks ja arvan, et demokraatlikus riigis saab poliitiline tegevus olla ainult kodanike prioriteet. Ma ei tea, kas ma väljendan ennast nüüd õigesti. Sealjuures ei soovi ma üldsegi mitte teha liiga nn. inimõigustele. Ma leian, et inimõigused on garanteeritud selle peatüki teistes spetsiifilistes paragrahvides. Veel ma soovin motiveerida sellega, et ühe või teise analoogilise aspekti kas toonitamine meie põhiseaduse projektis või sealt väljajätmine näitab selgesti seda, millele viitas kolleeg Velliste kunagi, nimelt põhiseaduse vaimu. Nii et ma palun väga oma armsaid kolleege veel kord järele mõelda, kuidas selle paragrahviga talitada. Aitäh!

Juhataja

Kas kolleegidel on ülevaade sellest, mida me hakkame hääletama, või on vaja siiski veel sõna võtta, arutada? On selge? Tänan! Hääletame.

Kes on selle poolt, et § 21 lisada sõna "kodanikel" sõna "erakondadesse" ette? Sellisel juhul oleks tekst järgmine: "Kõigil on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse ning kodanikel ka erakondadesse." Kes on selle poolt, et § 21 lisada sõna "kodanikel" ja edasi tuleb sõna "erakondadesse"? Hääletame.

11 poolthääle ja 12 vastuhäälega on assamblee otsustanud, et § 21 teksti pole vaja täiendada. Järgmine peaks olema § 25, mida me käsitleme. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Teise toimkonna ettepanek on § 25 sellises sõnastuses välja jätta. Redaktsioonitoimkond arutas seda veel kord ja jäi endiselt arvamusele, et inimese isikliku ja perekonnaelu privaatsuse kaitse on põhiseaduse küsimus. Ka rahvusvahelise õiguse aktid toetavad lähenemisviisi, et inimese eraelul oleks seaduse kaitse, ja me jääme oma arvamuse juurde, et antud säte põhiseaduse teksti sisse jääks.

Juhataja

Tänan! Apellatsiooni esitaja on teine toimkond ja teise toimkonna esimees härra Rumessen esitab

põhjendused. Palun, härra Rumessen!

V. Rumessen

Lugupeetud kolleegid! Teine toimkond arutas seda paragrahvi ja leidis tõepoolest ühehäälselt, et sellises sõnastuses selline paragrahv praegu siia ei sobi. Meid oli kohal kaheksa liiget. Probleem on selles, kuidas tõlgendada seda meelevaldset sekkumist ja mida see tegelikult tähendab. Mida tähendab sekkumine ja mida tähendab siinjuures meelevaldsus? Probleem on selles, et kui me käsitleme sekkumisena informatsiooni andmist isikliku elu kohta, siis sellega me piirame tegelikult ajakirjandusvabadust, sõnaõigust, sõnavabadust. Me mõtleme sekkumise all näiteks mingisuguseid normatiive, mis tuleb ette kirjutada, mida üks perekond ei tohi teha või mida üks perekonnaliige ei tohi teha. Ta ei tohi näiteks liiga rangelt oma lapsi karistada või mõnitada, psühholoogiliselt neid terroriseerida. Lastekaitse on meil praegu väga nõrgalt esindatud. Teine probleem on sõnaga "meelevaldselt". Kas see tähendab lihtsalt seda, et võiks sekkuda mingisugusel seaduslikul alusel, või võib seda tõlgendada, et oma suva järgi ei tohi sekkuda? Järelikult võib tõlgendada niimoodi, et mingisugusel seaduslikul alusel võiks sekkuda. Praeguses sõnastuses on suured vastuolud sees. Võib-olla tõepoolest oleks iseenesest päris kena, kui põhiseaduses oleks sees see põhimõte, mis kaitseks inimese eraelu, aga sellises sõnastuses see praegu ei leidnud toimkonna poolt aktsepteerimist. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kõik, mis puudutab isiklikku või perekonnaelu, on väga aktuaalne ja võib-olla seepärast nii kergesti sellest paragrahvist ei tasu ka loobuda. Igal juhul soovib kolleeg härra Lauri Vahtre pakkuda veel üht võimalust. Palun, härra Vahtre!

L. Vahtre

Austatud kolleegid! Minu arvates jäi nüüd lugupeetud proua Hänni kommentaarist natuke vale mulje, justkui teine toimkond oleks selle vastu, et seadus kaitseb inimest ja tema eraelu. See pole kaugeltki nii. Me lihtsalt nägime antud sõnastuses ohtu, et seda hakatakse kuritarvitama ajakirjaniku suhtes, kes avaldab tõesti täiesti tõest informatsiooni mõne inimese eraelu kohta ja teda hakatakse selle eest represseerima. Mina sain tegelikult asjast nii aru, et meie ettepanek on see paragrahv ümber sõnastada, et mõte säiliks selgemal kujul – umbes nii, et kellelgi pole õigust asuda meelevaldselt korraldama inimese isiklikku ja perekonnaelu. Siis kaoks see oht ära. Kuna nüüd selline redaktsioonivariant on olemas, siis ma teen ettepaneku jätta see küsimus menetlusse ja jätta seekord arutlemata, kui teise toimkonna esimees on sellega nõus. Härra Rumessen ei pannud tähele, järelikult on ta nõus.

Juhataja

Proua Hänni! Kas me võiksime talitada nii, nagu kolleeg Lauri Vahtre ette pani?

L. Hänni

Me võime jätta tõepoolest selle sätte veel menetlusse. Ma lihtsalt lugesin teile ettepaneku ette, nii nagu see oli formuleeritud. See oli sätte väljajätmise kohta.

Juhataja

Kena. Otsustagem nii, et § 25 kohta praegu otsust ei tee. Võimalik on koostada veel parem tekst, mis oleks ka soovitatav. Kas härra Runnel soovib tingimata midagi lisada?

H. Runnel

Austatud kolleegid! Mulle tundub, et neid üldinimõigusi tahetakse võib-olla liiga palju sisse panna. Paragrahv 11 ütleb, et isikupuutumatus on kindlustatud, § 24 ütleb, et perekond ja abielu on riigi kaitse all. Lauri Vahtre mõte, et kaitsta perekonda ajakirjanike rünnakute eest, tuleb tõsta lihtsalt ettepoole, kus räägitakse postist ja informatsioonist. See oli tõsiselt mõeldud, kuigi mõni selle peale naerab. Tänan!

Juhataja

Järgmine on § 26.

L. Hänni

Nüüd on terve rida Kaido Kama apellatsioone, aga ta jõudis mulle märku anda, et ta ei nõua oma apellatsioonide hääletamist tingimata täna. Ta on nõus selle jätma ka järgmiseks korraks. Kui see on nii, siis me võime tema ettepanekud, mis puudutasid § 26, § 33 ja § 57, jätta täna vaatluse alt välja.

V. Rumessen

Meie toimkond arutas § 26 ja teeb omapoolse ettepaneku, et teise ja kolmanda lause § 26 lõikes 1 võiks omavahel ühendada selliselt, et oleks täpselt ära määratud hariduse kohustusliku osa ja õppemaksust vabastamise omavaheline seos. Ettepanek on selline, et riik tagab võimaluse omandada haridus kohustuslikus ulatuses tasuta.

Juhataja

Härra Rumessen! Vabandust! Küsimus oli praegu selles, kas toimkond on nõus, et see asi jääb menetlusse. Jah, tänan! Selles paragrahvis on ka üks alternatiiv, mille pakub välja redaktsioonitoimkond. Mis me sellega teeme?

L. Hänni

Seoses sellega, et paragrahv tervikuna jääb veel töösse, on redaktsioonitoimkonnal ettepanek alternatiivi täna mitte hääletada.

Juhataja

Selge. Läheme edasi, § 31.

L. Hänni

Paragrahvi 31 kohta oli teisel toimkonnal ettepanek asendada sõna "igaühel" sõnaga "kodanikul". Nii et tekst kõlaks järgmiselt: "Igal kodanikul on õigus seadusega sätestatud korras tutvuda tema kohta riigi ja

omavalitsuse asutustes hoitavate andmetega." Redaktsioonitoimkond nõustus selle ettepanekuga. Nii et hääletamist siin vaja korraldada ei ole.

Juhataja

Kas selles küsimuses on proteste? Arutluse all on § 31 ja vastavalt apellatsioonile on redaktsioonitoimkond nõus järgmise tekstiga: "Igal kodanikul on õigus seadusega ..." On proteste? Ei ole. Jätkame, § 33.

L. Hänni

Paragrahvi 33 kohta oli ettepanek esimene lause välja jätta. See oli ka Kaido Kama ettepanek. Kas Kaido Kama ei nõua selle tänast hääletamist?

Juhataja

Härra Kama ei nõua.

L. Hänni

Redaktsioonitoimkond jätab härra Kama kõik apellatsioonid (mis puudutasid § 26, § 33, § 57) niikuinii menetlusse. Nende hääletamist täna ei toimu, see lükatakse edasi.

H. Runnel

Austatud kolleegid! Kuna § 33 esimese lause – töö on iga inimese eneseteostuse väärikaim viis – sissetoomise initsiaator olin mina ja ma olen seda ka põhjendanud, siis ma ei näe mingit põhjust, miks me peaksime Kaido Kama erisoovi arvestama. Palun hääletame, siis saame aru selle kongressi vaimust!

Juhataja

Lugupeetud proua Hänni! Kas meil on võimalik see hääletus läbi viia?

L. Hänni

Kuna meil oli härra Kama ettepanek tema apellatsioone mitte hääletada, siis ma arvan, et me võiksime siiski seda soovi arvestada. Aga härra Kama võiks oma seisukoha välja öelda.

K. Kama

Mul on, jah, selline tagasihoidlik soov, et neid minu esitatud apellatsioone hääletada siis, kui need hääletused on lõplikud, mitte nii, et me praegu hääletame ja siis nädala pärast hakkame jälle teistpidi otsustama.

Juhataja

Järgmine on § 38.

L. Hänni

Paragrahvis 33 oli ka redaktsioonitoimkonna alternatiiv, mis on küll õieti apellatsioon täiskogu eelmise hääletuse peale. Meie ettepanek oli lisada lõppu "seadusega sätestatud alusel", s. t. igal kodanikul on vabadus valida tegevusala, töökohta ja elukutset seadusega sätestatud alusel. Meie põhjendus oli see, et

antud vabadus ei ole universaalne vabadus, seal on piirangud, mis tulenevad elukutsele esitatavatest nõuetest. Kui põhiseaduses on see säte ilma reservatsioonideta, siis on väga raske garanteerida, et see säte rakenduks reaalses elus töösse. Seetõttu me julgeme siiski teie ette veel kord tulla ettepanekuga lisada sõnad "seadusega sätestatud alusel".

Juhataja

Lugupeetud proua Hänni! Kui teeks nii, et see ettepanek kogub vahepeal assambleelt poolthääli, ja siis, kui me tuleme tagasi § 33 juurde, hääletame ka selle läbi? Aga praegu tuleb kõne alla § 38.

L. Hänni

Paragrahvi 38 kohta oli viiendal toimkonnal ettepanek lisada uus lõige: "Eesti Vabariigi iseseisvuse kaitsmine ja põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on iga Eesti kodaniku õigus." Selle vastuvõtmise korral tuleb jätta välja § 52. Siin oli redaktsioonitoimkonna eelistus jätta mõte, mis väljendab meie suhet omaalgatuslikku vastuhakku, kui ohus on Eesti põhiseaduslik kord ja riiklik iseseisvus, rahva suveräänseks õiguseks ja jätta see § 52. Nii et me ei toetanud praegu selle sätte lisamist II peatükki.

Juhataja

Tänan! Härra Tarto, palun!

E. Tarto

Lugupeetud juhataja! Kallid kolleegid! Selle mõtte sisseviimise eest on palju võideldud ja seda mitmeti selgitatud. Mul on hea meel, et tahetakse seda mõtet sisse jätta. Kuid § 52 kohta ma ütlen, et sellisel juhul on see puhtdeklaratiivne, rahval kui sellisel on seda väga raske teostada. Nagu ma olen siin juba rääkinud, me teame minevikust, kuidas rahva nimel kõiksugu asju tehti. Me mäletame hästi, et represseerimise läbiviijaks oli üks osa rahvast ja represseerimise ohvriks langes teine osa rahvast. Minu meelest on siin küsimus täiesti põhimõtteline: kas me läheme seda teed, et Eesti Vabariigi kodanik kaitseb Eesti iseseisvust ja temal on selleks õigus, juhul kui tekib mingisugune olukord, kas okupatsioon või mingisugune ootamatu sisemine segadus, et igal kodanikul on see n.-ö. põhiseaduslik õigus, see on põhiseaduses määratletud. Siin me anname ka hinnangu möödunule ja planeerime Eesti vaimu tulevikuks. Ühel juhul me anname hinnangu, kuidas me suhtume sellesse, et me ilma käsuta võitleme Eesti iseseisvuse eest, sellele, kas dissidendid olid siis kurjategijad või ei olnud, kas need, kes kogunesid lauluväljakule, olid huligaanid või ei olnud. Samuti me sätestame seda korda tuleviku jaoks, et kui mõni Tsedenbal hakkab siin diktatuuri kehtestama ja ohvreid nõudma küll sadade ja tuhandete kaupa või kui me oleme okupeeritud ja n.-ö. ülaltpoolt organiseeritud vastupanu on võimatu, kas siis kodanikul on üldse võimalus ise koos teistega kuidagi sellele vastu hakata. Aitäh!

Juhataja

Härra Tarto! Kas on võimalik veel kord ette lugeda see vajalik täiendus § 38 tekstile või tuleb teie esinemisest nii aru saada, et tekst tuleks lisada mõnele teisele paragrahvile?

E. Tarto

Siin on jutt § 38 lõikest 2. Tuleks lisada selline redaktsioon: "Eesti Vabariigi iseseisvuse kaitsmine ja põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on iga Eesti kodaniku õigus." Siin on lihtsalt "põhiseaduslik" ära jäetud. See on ka loomulik, sest kui see on põhiseaduses sees, siis on see niikuinii põhiseaduslik õigus. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Proua Hänni! Kas me saame hakata hääletama või on vaja midagi veel lisada?

L. Hänni

Me saame ilmselt hakata hääletama, ainult ma juhin tähelepanu, et redaktsioonitoimkonnal on see mõte peatüki "Rahvas" §-s 52. Kui me selle siia sisse hääletame, siis on meil vaja uuesti langetada otsus § 52 kohta. Härra Tartol oli ettepanek vastuvõtmise korral jätta § 52 välja, aga ilmselt seda sellisel kujul hääletada ei saa.

Juhataja

Tänan! Härra Salum!

V. Salum

Kuna see § 52 on esimese toimkonna looming, siis ma tahan natuke veel täiendada proua Hänni põhjendusi. Kõik, mida Tarto enne ütles, on õige, ja kui see § 52 jääb sisse, siis sellega on kogu vabadusvõitlus ja metsavendlus õiguslik tegevus. Sellega on hinnang rahva õiguste kohta antud, need ei ole mässajad ega bandiidid. Võimu võib haarata ka mõni Eesti Vabariigi kodanik ja oma maitse järgi kujundada uut Eesti Vabariiki. Kõik need asjad peaksid olema sees rahva õiguste osas, mitte kodanikuõiguste osas.

E. Leisson

Lugupeetud härra eesistuja! Ma tahan avaldada protesti teie tegevuse suhtes. Paragrahv 21, mille puhul ma sõna palusin, on ammu mööda läinud. Tahan juhtida teie tähelepanu asjaolule, et Eesti Vabariik on ühinenud rahvusvahelise kohtu põhikirja statuudiga, milles on fikseeritud, et välisriikide kodanikel ei ole õigust teise riigi territooriumil tegelda poliitilise tegevusega. Seega, Rumesseni ja Endre seisukoht ja ettepanek on täiesti seaduspärased. Ühtlasi on ka topeltkodakondsusega isikutel õigus arendada poliitilist tegevust vaid oma elukohamaal. Me ei peaks oma põhiseaduses minema teadmatusest vastuollu rahvusvaheliste õigusaktidega, millega me oleme ühinenud.

Juhataja

Suur tänu! Mina aga omakorda palun vabandust, et ootamatult segasin!

L. Mäll

Lugupeetud juhataja! Head kolleegid! Ma pooldan, et § 38 ja § 52 jääksid eraldi sisse. See tähendab seda, et üks ja sama põhimõte oleks sõnastatud kahes eri kohas. See on tõepoolest väga tähtis põhimõte, mis meie konstitutsioonis peab sees olema. Ma toonitan seisukohta, et rahval on õigus kukutada valitsejat, kes püüab riigikorda muuta. Sellel põhimõttel on väga suured ajaloolised traditsioonid. Näiteks juba Vana-Indias ja Vana-Hiinas oli seadustatud, et rahval on õigus kukutada valitsejat, kes astub kehtiva riigikorra vastu. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et § 38 lisada järgmine tekst: "Eesti Vabariigi iseseisvuse kaitsmine ja põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on Eesti iga kodaniku põhiseaduslik õigus"? Kes on selle poolt? Poolt 15, vastu 10. Assamblee on otsustanud, et § 38 on vaja täiendada tekstiga, mille pani ette viies toimkond. Järgmisena tuleb vist arutada § 54.

L. Hänni

Paragrahvi 54 kohta oli vist ka Kaido Kama ettepanek. Ei olnud. See oli härra Uluotsa ettepanek.

Juhataja

Paragrahv 54 peatükis "Riigivanem", härra Uluots, niipalju kui mäletan.

L. Hänni

Või tuleb siis nüüd vastuvõtmisel § 52 välja jätta? (Hääled saalist.)

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Enne hääletamist pidas juhatus nõu, aga vist liiga vähe. Me olime seisukohal, et võib-olla redaktsioonitoimkond peaks uuesti parandama, § 52 üle vaatama. Härra Mäll ja härra Runnel juhtisid õigesti meie tähelepanu sellele, kuidas need asjad on omavahel seotud ja et üks teist ei välista. Nii et meil tuleb § 52 juurde tagasi tulla, kuid välja jäetud see paragrahv ei ole ja seda hääletamisele pandud ei ole.

L. Hänni

Paragrahv 54. Sellele paragrahvile on laekunud seitsmenda toimkonna apellatsioon. Ettepanek on täiendada § 54 loetelu järgmise punktiga: "Kohalike omavalitsuste volikogude ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist maavanema." Tekib küsimus, kas siin ei ole tegemist trükiveaga, sest tekstist jääb mulje, nagu oleks tegemist ainult ühe maavanemaga. Siin peaks seitsmes toimkond andma selgituse. Aga redaktsioonitoimkonna arvamus oli, et kui omavalitsuste peatükis, mis määrab Eesti halduskorralduse, ka teise taseme omavalitsuste või halduskorralduse koha meie omavalitsussüsteemis, on see lahtine, siis on väga raske määratleda maavanema tähendust ja kohta Eesti halduskorralduses.

Seetõttu me ei toetanud seitsmenda toimkonna täienduse lisamist § 54 loetellu.

Juhataja

Tänan! Härra Jürgensonilt ootame selgitusi. Hea oleks selgitada ka seda, mis saab linnapeadest. Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson

Aitäh! Vastuseks esitatud küsimusele ütlen, et loomulikult on siin mõeldud ühte maavanemat maakonna kohta. See on, ma arvan, selge. Nüüd natuke selgituseks. Küsimus haldusomavalitsuste tasemete arvust jäi lahtiseks, vähemalt Põhiseadusliku Assamblee hääletamise tulemusel. Kuid meie toimkond on seisukohal, et maavanem, olenemata sellest, mitmel tasandil meil omavalitsus realiseeruma hakkab, on omavalitsuse kui nähtuse seisukohalt maakonnas väga tähtis figuur. Kui me peame silmas kahetasandilist omavalitsust, on see tähtis sellest seisukohast lähtudes, nagu see siiamaani on olnud sätestatud. Kui me näeme mingisugust riigi funktsioonide laienemist maakonnatasandile, jääb maakonna pea, maavanem, samuti võtmefiguuriks. Me oleme veendunud, et maavanemal peab olema igal juhul kohalike omavalitsuste, volikogude usaldus. Selleks me näeme ette võimaluse, et selle kandidaadi esitaksid just kohalike omavalitsuste volikogud. Sellepärast peame vajalikuks, et see oleks ka selles peatükis sees, kui tasemete arv on määramata. Küsimus on usalduses. Kui jätta see omavalitsuse peatükist välja, siis võib seda sätestada riigivanema peatükis analoogiliselt punktis 12 sätestatuga, Eesti Panga Nõukogu ettepanekul ametisse nimetatud Eesti Panga presidendiga. Ma olen veendunud, et panga president on kahtlemata tähtsam figuur kui maavanem ja me võime maavanema välja jätta, kuid arvan, et Eesti Panga presidendi pädevust ja institutsiooni täpsemalt seletamata võime samamoodi ka maavanema sellesse peatükki sisse tuua, sidudes maavanema omavalitsuste jaoks väga tähtsa usaldusküsimusega. Aitäh!

Juhataja

Härra Jürgenson! Nädal tagasi küsiti, mis saab linnapeadest. Ma täna lihtsalt kordan seda küsimust, mis jäi nädal tagasi vastamata. Kas ainult maavanemaid kinnitatakse selle korra kohaselt, mille te ette kandsite, või ka linnapäid?

K. Jürgenson

Jutt on maavanematest, linnapeadest siin ei räägita.

Juhataja

Selge. Kas me saame asuda hääletama? Proua Hänni kannab meile veel kord ette need küsimused, millele me vastame.

L. Hänni

Redaktsioonitoimkonna esindajana on mul mure, et kui siin on ainsus – omavalitsuste volikogude ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist maavanema – , siis tegelikult on ju tasemete küsimus

juba lahendatud, sest siin on ilmselt mõeldud, et tuleb esimese tasandi omavalitsuste volikogude ettepanek antud territooriumil maavanema nimetamise kohta. Kui siin oleks mitmus, siis võiks öelda, et tasemete küsimus on lahtine, see jääb edaspidi otsustamiseks. Selle tõttu on sellist redaktsiooni väga raske põhjendada ja see ei ole korrektne, kui me jääme ainsuse juurde, sest Eestis on palju maavanemaid, ka linnapäid.

Juhataja

Ma palun veel kord ette lugeda täiendus, mille esitas härra Jürgenson oma toimkonna nimel, ja siis me hääletame.

L. Hänni

"Täiendada § 54 loetelu punktiga "kohalike omavalitsuste ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist maavanema"."

Juhataja

Kes on selle poolt, et täiendada § 54 järgmise punktiga: "Riigivanem kohalike omavalitsuste volikogude ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist maavanema"? Hääletame.

10 poolt- ja 15 vastuhäälega on assamblee otsustanud, et ei täienda § 54 sellise tekstiga, mis näeks ette riigivanema poolt kohalike omavalitsuste ettepanekul maavanema nimetamist.

Lugupeetud kolleegid! Meil on meeldiv võimalus teha 20-minutiline vaheaeg. Samuti on mul hea meel teha teile teatavaks, et köök on teinud väga palju võileibu ja meil tuleb need kõik ära süüa eeloleva 20 minuti jooksul. Me kohtume taas siin saalis kell 16.50.

Vaheaeg

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Vaheaeg on lõppenud. Palun istuge oma kohtadele! Teeme kohaloleku kontrolli. Palun! Meid on kohal 25. Meil on ees viimased poolteist tundi tööd. Ma palun veel selleks ajaks teie täit tähelepanu, sest selle poolteise tunni jooksul tuleb meil hääletada paljusid küsimusi, mis on tõstatatud apellatsioonide käigus. Palun kõnetooli uuesti proua Liia Hänni! Me jätkame ilmselt §-ga 58, sest § 57 tuleb käsitlemisele nädala pärast.

L. Hänni

Paragrahvi 58 lõike 4 peale on laekunud härra Uluotsa apellatsioon. Tema ettepanek on lisada eelnõu paragrahvi lause: "Vande võtab vastu Riigikohtu esimees."

Juhataja

Härra Uluots ei saa tervislikel põhjustel tänasest istungist osa võtta. Kas keegi soovib tema asemel kaitsta põhimõtet, mille kandis ette proua Hänni? Ei soovi. Proua Hänni! Ma palun veel kord ette kanda, milles on apellatsiooni korras tehtud ettepaneku sisu, ja siis asume hääletama. Palun!

L. Hänni

Jutt on siiski põhiseaduse eelnõu § 58 lõikest 2, kus praegu seisab: "Riigivanem astub ametisse Riigikogu ees ametivande andmisega." Härra Uluotsa ettepanek on asendada see järgmise sättega: "Vande võtab vastu Riigikohtu esimees."

Juhataja

Tänan! Veel kord kohaloleku kontroll ja pärast seda hääletame. Meid on 31.

Kes on selle poolt, et vastavalt härra Uluotsa apellatsioonile asendada § 58 lõige 2 järgmise tekstiga: "Vande võtab vastu Riigikohtu esimees"? […] Jätkame. Paragrahv 102.

L. Hänni

Paragrahvi 102 kohta oli viiendal toimkonnal ettepanek asendada sõnad "mobilisatsiooni" ja "demobilisatsiooni" sõnaga "riigikaitse". Oli ettepanek jätta antud küsimus menetlusse ja täna mitte hääletada, sest küsimus puudutab terminoloogiat.

Juhataja

Paragrahvi 102 uurime uuesti nädala pärast.

L. Hänni

Järgmine apellatsioon minu materjalide järgi puudutab § 118. See paragrahv on olnud meil juba pikemat aega kõne all. Apellatsiooni on esitanud härra Enn Tarto. Ta esitab ettepaneku sõnastada § 118 järgmiselt: "Eesti Vabariik ei kapituleeru. Eesti Vabariigi nimel jõu ähvardusel alla kirjutatud lepingud, millega otseselt või varjatult loobutakse Eesti Vabariigi riiklikust iseseisvusest või muudetakse Eesti Vabariigi põhiseaduslikku korda, on õigustühised." Selle paragrahvi kohta on redaktsioonitoimkond pakkunud omapoolse alternatiivi: jätta § 118 välja. Meie põhjendus seisnes selles, et Eesti Vabariigi põhiseadus, nagu see praegu on välja kujunemas Põhiseaduslikus Assamblees, sisaldab endas juba mitmeid sätteid, mis peaksid garanteerima meie riikliku iseseisvuse ja sõltumatuse ning vältima selle võõrandamist ka kõrgete ametiisikute poolt. Härra Enn Tarto pakutud sõnastuse teine lause ütleb, et need lepingud, millega loobutakse põhiseaduslikust riigikorrast või muudetakse seda, on õigustühised. See on iseenesestmõistetav, sest seadus ei anna võimalust selliseid lepinguid põhiseaduslikul teel sõlmida. Siin on tegemist omamoodi tautoloogiaga. Redaktsioonitoimkond arvab, et me peame vältima juriidiliselt ebakorrektsete sätete sissevõtmist põhiseadusesse.

Juhataja

Proua Hänni! Paragrahvi 118 kohta tundub olevat kolm alternatiivi: "Eesti Vabariik ei kapituleeru", § 118 välja jätta ja kolmandaks § 118 sõnastus, mille on esitanud härra Tarto. Muidugi on olemas veel neljas variant, mida me kõik kindlasti toetame, mis on ka teie ees kirjas: Eesti riik ei kaota ühtki sõda, me võidame niikuinii. Ma usun, et selle ettepaneku vastu keegi ei ole ja kindlasti aitaks ka selle mõtte

kirjutamisest põhiseadusesse.

L. Hänni

Jah, põhitekst, mida me ei kommenteerinud, pärineb härra Hain Rebase ettepanekust. Me arutasime nimetatud sätet koos riigikaitsetoimkonna esindaja Rein Tammega ja tookord jõudsime kokkuleppele, et selline lühike tekst võiks rahuldada ka riigikaitsetoimkonda. Aga antud juhul on meil tõepoolest valida kolme võimaluse vahel.

E. Tarto

Ma olen Põhiseadusliku Assamblee juhatajaga nõus: tegemist on minu meelest tõepoolest kolme variandiga. Üks on see, et Eesti Vabariik ei kapituleeru, teine, et üleüldse see paragrahv välja jätta, ja kolmas on minu redaktsioon. Siin ma juhin tähelepanu, et välja jagatud tekstis on kaks sõna ära jäänud. Redaktsioonis on nii, et Eesti Vabariik ei kapituleeru, Eesti Vabariigi nimel jõu ähvardusel alla kirjutatud lepingud, millega otseselt või varjatult loobutakse Eesti Vabariigi riiklikust iseseisvusest või muudetakse Eesti Vabariigi põhiseaduslikku korda, on õigustühised. Ma arvan, et see on ka piisav. Me oleme siin juba selgitanud neid poolt- ja vastuargumente. Ma ei tahaks olla nõus Liia Hänni selgitusega, et see sõnastus ei ole piisavalt korrektne. Sõnastust saab ju parandada, kui see pole korrektne. Ma usun, et on võimalik põhimõtet hääletada. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Härra Rebas ei võta paraku täna istungist osa. Kas ta on volitanud kedagi kaitsma põhimõtet, mille ta on esitanud – "Eesti Vabariik ei kapituleeru"? Härra Tarto rääkis samast küsimusest, kuid esitas pisut pikema teksti. Ei ole.

Lugupeetud kolleegid! Seekord on küll vajalik konkureeriv hääletamine, sest meil on kolm varianti. Need kolm varianti on: § 118 põhitekst "Eesti Vabariik ei kapituleeru", teiseks § 118 välja jätta, kolmandaks – härra Tarto esitatud § 118 sõnastus "Eesti Vabariik ei kapituleeru. Eesti Vabariigi nimel jõu ähvardusel alla kirjutatud lepingud, millega otseselt või varjatult loobutakse Eesti Vabariigi iseseisvusest või muudetakse Eesti Vabariigi põhiseaduslikku korda, on õigustühised." Need kolm varianti lähevad konkureerivalt hääletamisele.

Alustame. Kes on selle poolt, et põhiseadusesse jääks § 118 põhitekstina "Eesti Vabariik ei kapituleeru"? Hääletame. Poolt on 8.

Teine variant. Kes on selle poolt? Hääletame. Poolt on 17.

Kolmas variant. Kes on selle poolt, et sõnastada § 118 nii, nagu tegi ettepaneku härra Tarto? Hääletame. Poolt on 13.

Teine voor.

Kes on selle poolt, et § 118 välja jätta? Hääletame. Poolt on 20.

Teine küsimus: kes on selle poolt, et sõnastada § 118 nii, nagu tegi ettepaneku härra Tarto? Hääletame. Poolt on 12.

Teises voorus on 20 häälega võitnud teine variant, mille sisu on see, et jätta § 118 välja. Paragrahv 123.

L. Hänni

Paragrahvi 123 lõike 2 kohta oli viiendal toimkonnal ettepanek lisada viimasele lausele "ootamata ära Riigikogu otsust". Redaktsioonitoimkond arvestas seda ettepanekut ja meil ei ole vajadust siin hääletada.

Juhataja

Kas on proteste? Ei ole. Jätkame.

L. Hänni

Siin olid veel härra Ülo Seppa ettepanekud. Redaktsioonitoimkond soovitas § 125 menetlusse jätta. Kui härra Seppa ei protesteeri, ei oleks vaja siin praegu hääletust korraldada.

Juhataja

Härra Seppa, aitäh!

L. Hänni

Terve rida ettepanekuid on laekunud kuuendalt toimkonnalt. Redaktsioonitoimkond jõudis seisukohale, et kõik need ettepanekud on põhjendatud ja vajavad veel ühist arutelu. Meie ettepanek oli täna hääletamist mitte korraldada. Kui kuues toimkond sellega nõustub, siis võiksime edasi minna.

J. Rätsep

Kuues toimkond tänab redaktsioonitoimkonda põhjaliku sisulise töö eest ja me loodame, et järgmisel nädalal me need vastuolud ühiselt likvideerime.

L. Hänni

Minu loetelu järgi on jäänud veel seitsmenda toimkonna apellatsioonid. Kõigepealt § 145 lõige 2. Siin on seitsmendal toimkonnal ettepanek kasutada sõnastust "valimisel on hääleõiguslik omavalitsuslikul haldusalal elav isik vastavalt valimisseaduses kehtestatud nõuetele". Redaktsioonitoimkond jäi oma endise ettepaneku juurde, et põhiseaduses peaksid olema seatud hääleõiguse piirid vähemalt vanuse puhul ja öeldud ka, et ta peab seal püsivalt elama. Seitsmenda toimkonna ettepaneku arvestamise korral jääks hääleõiguse küsimus täielikult seaduse otsustada, mida me nii tähtsas küsimuses ei pea õigeks.

K. Jürgenson

Seitsmes toimkond jäi oma endise seisukoha juurde, et vanuselist piirangut pole vaja sisse panna, jättes selle seaduse jaoks, ja ei pidanud ka võimalikuks meie ühes varasemas tekstis tuua sisse mingisugust püsiva elaniku või alalise elaniku mõistet ja sellist staatust. Seetõttu me pidasime vajalikuks pöörduda tagasi oma esialgse teksti juurde, kus on sätestatud ainult see põhimõte, et kohalikest munitsipaalvalimistest võtab osa laiendatud ring, s. t. mitte ainult kodanikud, vaid kõik antud haldusalal

elavad isikud vastavalt valimisseadusele. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kas meil on võimalik asuda hääletama? Jutt käib § 145 lõikest 2 ja nimelt sellest, kas alates teisest reast jätta välja kaks esitatud tunnust: kõigepealt, kes on saanud 18 aastat vanaks, ja teiseks, kes elab püsivalt vastava kohaliku omavalitsuse maa-alal. Nende tunnuste esitamise poolt on redaktsioonitoimkond ja nende tunnuste esitamise vastu on omavalitsustoimkond. Palun, härra Erm!

A. Erm

Kui tohib, siis väike täpsustus meie seisukoha juurde. Me ei taha niisugust sõnastust sellepärast, et me ei suutnud määratleda, mis on alaline või püsielanikkond. See tuleb niikuinii seadusega sätestada. Me ei ole paiksustsensuse kehtestamise vastu, aga seda me siin ei reglementeeriks.

Juhataja

Palun, kas saame hakata hääletama või härra Eller soovib veel tingimata sõna? Palun, härra Eller!

H. Eller

Vanusetsensuse kohta on meil olemas viide §-s 49. Selle tõttu ei ole vaja selles paragrahvis seda sätet korrata. Aitäh!

Juhataja

Alustame hääletamist. Kes on selle poolt, et § 145 lõikest 2 jätta välja kaks piiravat tingimust: esiteks, kes on saanud 18 aastat vanaks, ja teiseks, kes elab püsivalt vastava kohaliku omavalitsuse maa-alal? Hääletame. Poolt on 8 ja vastu 18.

Assamblee otsustas, et § 145 lõikest 2 pole vaja välja jätta kahte eespool nimetatud tingimust.

L. Hänni

Seitsmenda toimkonna järgmine apellatsioon puudutab § 146. Nendel on ettepanek taastada esialgne variant ja lisada lõige 2: "Omavalitsuse varasid, sealhulgas rahalisi vahendeid, käsutab volikogu." Redaktsioonitoimkonna põhjendus sellise sätte väljajätmise kohta seisnes selles, et üldine põhimõte, et täidesaatval võimul peab olema teatud sõltumatus rahvaesindusest, peab kehtima ka omavalitsuse tasandil. Kui omavalitsus kinnitab eelarve vastavalt § 146 lõikele 1, siis valla- ja linnavalitsusel peaks säilima võimalus eelarve piires käsutada vabalt rahalisi vahendeid. Seetõttu me arvasime, et sellise piirangu sissekirjutamine põhiseadusesse (varasid ja rahalisi vahendeid käsutab ainult volikogu) piiraks liigselt valla ja linna täitevvõimu tegevust. Nii et me toetame § 146 allesjätmist meie pakutud sõnastuses.

K. Jürgenson

Toimkond arutas seda punkti juba enne, kui redaktsioonitoimkond nimetatud teksti kallal tööd alustas. Kahjuks ei jõudnud meie sisseviidud muudatus puhttehnilistel põhjustel redaktsioonitoimkonda. Me jätsime sealt nimelt välja sõna "ainult" ja just sellega kõrvaldasime oma arust selle ohu, millest rääkis

proua Hänni. Selle sätte vajalikkust näeme selles, et reaalses praktikas käsutatakse omavalitsuste rahalisi vahendeid ja varasid sundkorras tihtipeale ülaltpoolt allapoole. Selle sätte järgi on volikogul alati õigus seda käsutamist delegeerida. See pole siin välistatud. Aitäh!

Juhataja

Härra Jürgenson! Palun veel kord lugeda ette § 146 lõige 2, mida soovitate lisada olemasolevale tekstile! Palun kõigil tähele panna!

K. Jürgenson

Seitsmes toimkond soovitab lisada sinna järgmise lause: "Omavalitsuse varasid, sealhulgas rahalisi vahendeid, käsutab volikogu."

Juhataja

Asume hääletama. Kes on selle poolt, et lisada §-le 146 lõige 2 järgmise tekstiga: "Omavalitsuse varasid, sealhulgas rahalisi vahendeid, käsutab volikogu"? Hääletame. Poolt 19 ja vastu 12.
Assamblee otsustas täiendada § 146 lõikega 2 järgmises redaktsioonis: "Omavalitsuse varasid, sealhulgas rahalisi vahendeid, käsutab volikogu." Palun, proua Hänni! Me oleme vist jõudnud preambula apellatsioonini.

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Teie lauale on jõudnud preambula alternatiivne eelnõu, mille on esitanud esimene toimkond. Nagu ma juba ütlesin, oli esimene toimkond nõus sellega, et ka praegune versioon jääks menetlusse. Soovitan küsida esimese toimkonna arvamust, kas me täna jõuame hääletamiseni või ei. Redaktsioonitoimkond oli seisukohal, et me võiksime nimetatud küsimust täna hääletada.

Juhataja

Teeme seda. Kas te soovite midagi lisada?

V. Salum

Ma ütlen sama, mida ütles härra Kaido Kama. Need motiivid on samad, lükkame selle preambula hääletamise järgmisele korrale. Kõik saavad rahulikult tekstiga tutvuda ja seda omalt poolt siluda. Nii et jätame preambula hääletamise järgmisele korrale.

Juhataja

Aitäh, härra Salum! Juhatus aktsepteerib teie kui toimkonna esimehe seisukohta. Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Väga väike märkus. Kas ei saaks selle preambula hiidpika lause eesti keele seisukohalt korrektseks teha? Ma tean küll, et see sõnajärg on võetud Eesti eelmisest põhiseadusest, aga see ei tähenda, et me keeleliselt seda parandada ei võiks. Panen ette sõnastada ta niimoodi (ma esitan ainult struktuuri): kõikumatus usus arendada oma riiki, mis on loodud, tuginenud, okupeeritud, mis on rajatud, mis on

kaitseks, mis on demokraatlikuks, võttis Eesti rahvas 1992. aasta rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse. Niimoodi oleks lause korrektne. See on minu väike ettepanek.

S. Sovetnikov

Lugupeetud kolleegid! Minu arvates on meil preambulas väga hea tekst ja me peame aru saama, et me ei kirjuta mitte ajalooõpikut, vaid me arutame meie põhiseadust. See preambula tekst, mille meile pakkus omal ajal Kaido Kama, oli minu arvates väga hea. Me võime hääletada juba seda alternatiivi. Aitäh!

Juhataja

Tänan, härra Sovetnikov! Juhatus aktsepteerib siiski härra Salumi kui toimkonna esimehe seisukohta. See on assambleele teatavaks tehtud.

Lugupeetud kolleegid! Tänane arutelu näitab, et on väga valus, kui toimkonna või assamblee liikme mõtteid ei aktsepteeri assamblee tervikuna. Küllap veel valusam on härra Adamsil, kelle eelnõu me võtsime aluseks ja tegime sellega tont teab mida, igal juhul tegime sellest assamblee eelnõu. Ma palun kõiki, ka teematoimkondi, olla siiski valmis tegema teatavaid mööndusi, sest põhiseaduse eelnõu ei saa koosneda mitte ainult teematoimkondade tekstidest, vaid peab olema üks tervik.

Juhatus soovib meelde tuletada, et nagu me kokku leppisime, on apellatsioonide esitamise viimane tähtaeg tuleva nädala kolmapäeval kell 10. Tõsi, apellatsioone vaadatakse läbi tõenäoliselt ka tulevikus, kuid seda seoses ekspertide tööga. Küllap meil tuleb arvesse võtta ka neid seisukohti, mis esitatakse pärast põhiseaduse eelnõu avalikustamist.

Juhatus soovib samuti meelde tuletada, et 14. detsembril tuleb meil lõpetada kolmas lugemine ja pärast seda avalikustada koostatud põhiseaduse eelnõu. Pärast 14. detsembrit asuvad intensiivselt tööle eksperdid ja tuleb koguda neid arvamusi, märkusi ja ettepanekuid, mida toob endaga kaasa eelnõu avaldamine. Härra Raig ja paljud teised assamblee liikmed tegid nädal aega tagasi mitmeid ettepanekuid selle töö korraldamiseks. Täna, juhatuse istungil, arutati neid küsimusi ja otsustati järgmist.

Pärast eelnõu avalikustamist laekuvate ettepanekute, märkuste ja arvamuste läbitöötamine peaks olema redaktsioonitoimkonna funktsioon. Eelnõu avalikustamise järel peaks aga juhatus koordineerima vajalikku selgitustööd, selleks pole vaja luua eraldi organit.

Juhatusele on laekunud redaktsioonitoimkonnalt ettepanek ja see osaliselt ühtib härra Raigi nädal aega tagasi tehtud ettepanekuga täiendada redaktsioonitoimkonna koosseisu. Juhatusel on ettepanek Põhiseaduslikule Assambleele täiendada redaktsioonitoimkonna koosseisu härra Kaalepiga. Juhatus loodab, et härra Kaalep osutab redaktsioonitoimkonnale ja assambleele hindamatut abi eeskätt eelnõu keelelisel toimetamisel. Ma palun, et lugupeetud kolleegid avaldaksid oma arvamust, kas ja millisel kombel on võimalik härra Kaalepi lülitamine redaktsioonitoimkonna koosseisu. Ma tuletan meelde, et konkureeriva hääletamise tulemusel oli härra Kaalep üles seatud kandidaatidest esimene, kes

redaktsioonitoimkonnast välja jäi. Palun, kuidas me selle küsimuse lahendame? See on vägivald, õige. Härra Leissonil on õigus, tegemist on vägivallaga. Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre

Ma arvan, et me lahendame selle küsimuse väga lihtsalt. Me hääletame, kas arvata härra Kaalep redaktsioonitoimkonna koosseisu. (Hääled saalist.)

Juhataja

Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Ma tänan usalduse eest! Pean sellele lisama, et mul oli päris hea meel, kui mind redaktsioonitoimkonda ei valitud. Ma oleksin palju aega võtnud. Ajapuuduse pärast olengi natuke kõhklev, aga kui ma saaksin redaktsioonitoimkonna tööd abistada niimoodi, et ma õigel ajal saaksin lõpliku põhiseaduse projekti teksti oma kätte üheks terveks päevaks, ühesõnaga, paluksin võimalust, et ma ei peaks võtma kõikidest istungitest osa, kui ma saaksin ühe päeva rahulikult lõpliku variandiga töötada ja selle siis redaktsioonitoimkonnale esitada, siis võtaksin ma hea meelega redigeerimistööst osa. Nii et paluksin kaaluda sellist varianti.

Juhataja

Redaktsioonitoimkonna töö organiseerimine lasub proua Hännil. See on kindlasti väga "kerge" ülesanne, sest proua Hänni on meid korduvalt informeerinud, et assamblee liikmete osavõtt selle toimkonna tööst on niivõrd laialdane, et selle toimkonna tööd on raske organiseerida. Ma usun, et proua Hänni saab siiski nende asjadega hakkama. Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimkonnal oleks muidugi väga hea meel näha oma ridades härra Ain Kaalepit. Isiklik osavõtt redaktsioonitoimkonna tööst on äärmiselt vajalik, sest koos keelelise redigeerimisega kerkivad üles ka sisulised probleemid. Seetõttu oleks vajalik, et kui härra Kaalep saaks, lülituks ta siiski isiklikult redaktsioonitoimkonna töösse.

Juhataja

Tänan! Lugupeetud kolleegid! Kas ma tohin panna hääletamisele küsimuse täiendada redaktsioonitoimkonna koosseisu assamblee liikme härra Kaalepiga? Palun, kas keegi protestib? Proteste ei ole.

Kes on selle poolt, et valida härra Kaalep täiendavalt redaktsioonitoimkonda? Hääletame. 26 poolt, 1 vastu, 5 erapooletut.

Assamblee on teinud otsuse valida täiendavalt redaktsioonitoimkonna koosseisu härra Kaalep. Tänan! Härra Salum, palun!

V. Salum

Tänan selle võimaluse eest! Kuna ikka korduvad vanad argumendid ajaloolise preambula vastu ja meie arvamused on siin kolklikult ühte- ja teistpidi, siis, et teie aega kokku hoida, soovitan taas üle vaadata rahvusvaheliste ekspertide kõnede stenogrammid lehekülgedel 18 ja 20. Kanada juristi MacPhersoni hinnang meie põhiseaduse kohta oli väga kiitev ja leheküljel 18 on kolmas punkt, kus ta arvab, et põhiseadus peab püüdma avada ühiskonna põhilisi väärtusi, ajaloolisi juuri, millest põhiseadus tuleneb jne. Nii et ta pidas väga vajalikuks ajaloolise osa kajastamist. Et teil ei oleks otsimisega palju tööd, siis ütlen, et lehekülgedel 18 ja 20 on väga pikad põhjendused. Hääletamine läheb siis kiiremini. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Härra Salumi ettepanekul me lükkasimegi selle küsimuse arutamise edasi. Ma loodan, et härra Salumi sõnavõtt ei tähenda selles küsimuses teisele seisukohale asumist. Me lükkasime ikkagi selle küsimuse arutamise edasi, eks ole? Sõna on teematoimkondade esimeestel, kes soovivad organisatsioonilistes küsimustes midagi öelda. Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Lugupeetud redaktsioonitoimkonna liikmed! Palun teil pärast istungi lõppu jääda saali, et arutada edasise töökorralduse küsimusi! Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Ma luban endale ühe kommentaari. Kallid kolleegid! Kellelgi ei ole keelatud pöörduda proua Liia Hänni poole, kellelgi ei ole keelatud osa võtta redaktsioonitoimkonna tööst. Kui aga on võimalik, siis palun hoiduda proua Hännile täiskogu istungil selliste küsimuste esitamisest, mida on võimalik esitada näiteks täna või siis redaktsioonitoimkonna koosolekul, mis kohe algab. Tänan teid! Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud juhataja! Ma palun vabandust, kuid ma palun veel kord selgitada assamblee tegevust tulevikus. Kas ma sain õigesti aru, et pärast eelnõu rahva ette minekut assamblee tervikuna enam sellega ei tegele, tegeleb ainult redaktsioonitoimkond?

Juhataja

Ei. Nüüd on küll juhatust vääriti mõistetud. On kena, et me saame veel kord selgitada. Assamblee tegevus lõpeb siis, kui eelnõu on pandud rahvahääletusele. Assamblee täiskogu peab tingimata kokku tulema pärast seda, kui eelnõu on avalikustatud ja selle kohta on laekunud arvamusi, ettepanekuid ja märkusi, pärast seda, kui eksperdid on andnud oma arvamuse. Reglemendi järgi on assambleel lausa kohustus nimetatud arvamused, ettepanekud, märkused läbi vaadata ja vajaduse korral neid arvesse võtta. Nagu me kokku leppisime, toimub täiskogul ka see viimane, ma ei tea, kas kõige tähtsam, aga igal

juhul viimane hääletamine, kus me otsustame, et just sellise konkreetse eelnõu me anname üle ülemnõukogule. Täiskogu töö kindlasti jätkub.

Palun, kas keegi toimkondade juhtidest soovib veel organisatsioonilistes küsimustes sõna? Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson

Aitäh! Seitsmenda toimkonna järelejäänud liikmed võiksid ka hetkeks siia jääda. Aitäh!

Juhataja

Veel kord suur tänu proua Liia Hännile! Suur tänu redaktsioonitoimkonnale! Suur tänu teile, lugupeetud kolleegid! Tänane istung on lõppenud. Me kohtume teiega täiskogu istungil nädala pärast reedel, jälle kell 11. Kõige paremat! Head õhtut!